

EESTI NSV TEADUSTE AKADEEMIA
KODU-VVRIMISE KOMISJON

**MATERJALE
KODU-VVRIJATE
AJALOOALASEKS
SEMINAR -
-KOKKUTVLEKUKS**

Tõrvas, 7. - 14. juulini 1962.a.

TALLINN 1962

Eesti NSV Teaduste Akadeemia
Kodu-uurimise Komisjon

MATERJALE KODU-UURIJATE
AJALOOALASEKS
SEMINAR-KOKKUTULEKUKS

Tõrvas, 7. - 14. juulini 1962. a.

T a l l i n n 1962

Комиссия по исследованию родного края
Академии наук ЭССР

МАТЕРИАЛЫ К СЛЁТУ КРАЕВЕДОВ

/СЕМИНАР ПО ИСТОРИИ/

Тярва, 7-14 июля 1962 г.

TARTU ÜL. KOOLI
RAAMATUKOGU

Таллин 1962

K

ODU-UURIMISEGA, IGA KOHALIKU PAIKKONNA LOODUSE, TEMA RAHVA MINEVIKU JA OLEVIKU LOOMINGU, TÖÖSAAVUTUSTE JA VÕITLUSTE SÜVENDATUD NING IGAKÜLGSE TUNDMAÕPPIMISEGA OLEME AKTIIVSED OSALISED MEIE ÜHISKONNAS KODUMAA-ARMASTUSE KASVATAMISEL, TÖÖINNU ÕHUTAMISEL - TAHAME ANDA OMA PANUSE KOMMUNISMI E HITAMISE SUURELE TÖÖLE.

E e s s õ n a

Tänapäeval on kodu-uurimine kujunemas ulatuslikuks kultuuriliseks liikumiseks. Ta on perspektiivseks elu edasiviivaks töötajate teadusliku isetegevuse vormiks ning aitab kaasa meie elanikkonna üldise kultuuritase-me tõstmisele, teadmiste levitamisele.

Nõukogude teaduslik kodu-uurimine on oma sisult kompleksne, see tähendab, siis kuulub kodukoha kõikide looduslike ja ühiskondliku elu nähtuste üksikasjaline tundmaõppimine, kusjuures koduümbruse nähtusi käsitletakse marksistlik-leninliku teooria abil, seostatuna meie suure kodumaa, Nõukogude Liidu arengu nähtustega. Kodu-uurimise harrastus lähtub loomupärasest kodutunnetusest, tahtest teada saada võimalikult palju oma kodukoha minevikust ja olevikust, et mõista paremini meie tänapäevani läbikäidud suurt sotsialismi ülesehitamise teed ja meie ette seatud kommunismi ehitamise üllaid ja säravaid ülesandeid. Kodu-uurimisel, mis algab inimese koduümbrusest, avardub kodutunnetus laialiseks kodumaatunnetuseks - nõukogude patriotismi avalduseks.

Suur Lenin õpetas, et me peame väljuma "elavalt kaemuselt abstraktsele mõtlemisele ja sellelt praktikale - selline on tõe tunnetamise dialektiline tee ". See Lenini märkimisväärne juhtlause annab ka meile kindla võtme õigeks arusaamiseks sellest, millist kohta omab kodu-uurimine ja kodukoha tundmaõppimine meie elanikkonna

mitmekülgtsel kasvatamisel.

Et aidata kaasa kommunistliku ühiskonna ehitamise eesmärgi teeniva nõukogude teadusliku kodu-uurimise mõtte süvendamisele ning teadusliku kodu-uurimise alal kohalike kodu-uurijate teadmiste taseme tõstmisele, organiseerib ENSV TA Kodu-uurimise Komisjon 7.- 14. juulini k.a. Tõrva linnas kodu-uurijate ajaloolase seminar-kokkutuleku.

Kodu-uurijate seminar-kokkutuleku Ulesandeks on tutvustada kodu-uurimise vorme ja ajaloolase kodu-uurimise meetodikat, anda uusi oskusi kodu-uurimusliku töö organiseerimiseks ning selliste erinevate kodu-uurimise allikate kasutamiseks, nagu seda on rahva-mälestused, käsikirjad ja dokumendid, fotod, trükised ja meie kommunistlikud elunähtused ise oma ammendamatus rikkuses.

H. K r u u s,

ENSV TA akadeemik professor

NLKP programmis püstitatud kaugelepaistvad säravad ja kutsuvad teetähised innustavad ja suunavad kogu meie rahvast haaravalt ja kestvalt suurele, õilsale kommunismiehitamise tööle. On endastmõistetav, et ka nõukogude kodu-uurimine oma ülesannete leidmisel, täpsustamisel ja mõtestamisel lähtub sellest vaimust ja neist juhtmõttest, mida kannab Kommunistliku Partei programm.

Kodu-uurimise osatähtsus kommunistlikus ehitustöös pole nõukogude kodu-uurimuslikule liikumisele uudne küsimus. See tõusis päevakorda varsti pärast Suurt Sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni. Juba sotsialismi ehitamise esimestel aastatel andis suur Lenin siin põhimõttelised alused ja lähtekohad. Lenin pani erilist rõhku sellele, et uue ühiskonna rahvamajanduse arendamise ühtne riiklik plaan peab toetuma kohalike tingimuste kõige laiemale ja ratsionaalsemale kasutamisele ja kõigi rajooni kujundavate elementide komplekssele koordineerimisele. Seega oli oluline just kohaliku kitsama paikkonna - mikrorajooni - lähem ja mitmekülgne tundmaõppimine.

Siit järgnes vajadus laialdase kodu-uurimise järele. Asjaarmastajate tööle rajatud kodu-uurimise kõrval arenes ka riiklike vahenditega korraldatav kodu-uurimine.

Suure Isamaasõja periood ja sõjajärgsed aastad ei olnud nõukogude kodu-uurimisele soodsad. Eriti sai kannata da kodu-uurimine, mida teostati ühiskondlikus, n.-ö. isetegevuslikus korras. Suurt kahju tõi siin ka Stalini isiku kultusega loodud olukord. Stalini isiku kultuse paljastamine NLKP XX kongressil ja järgnevalt partei XXI kongressi otsused andsid suurimad võimalused rahvahulkade loomingu algatuse ja isetegevuse arenemiseks. Kõrgendatud nõudmisi kohalike paikkondade komplekssele tundmaõp-

pimisele püstitas rahvamajanduse arendamise seitsme aasta plaan.

Kodu-uurimise esimeseks, küllalt palju hoolt ja vaeva nõudvaks tööloiguks on kohaliku konkreetse materjali kogumine. Selle kõrval on veel raskemaks ja nõudlikumaks ülesandeks kogutud ainestiku teaduslik läbitöötamine marksistliku metodoloogia najal ja vastava eriala nõuete kohaselt. See osa kodu-uurimisalasest tööst on eelkõige igale kodu-uurijale endale suure kasvatusliku tähtsusega, kuid selle töö kaudu saab ka üldsus, eriti kohalik, suuremat selgust mitmes olulises küsimuses. Rõhutame siin eriti kolme momenti, mis on kommunismi ehitamise seisukohalt suure tähtsusega.

1. Kodu-uurimisalase töö ja selle tulemuste kaudu jõutakse eriti veenvalt selgusele nii looduse kui inimühiskonna arengu ühtsuse kohta.

Looduse ja inimühiskonna areng toimub kõikjal teatavate kindlate seaduspärasuste alusel. Nende õigeks mõistmiseks annab meile kõigiti kindla ja usaldusväärse võtme marksistlik-leninlik elutunnetus. Selle abil on võimalik kõigepealt õigesti tundma õppida looduse ja ühiskonna arengu üldiste seaduspärasuste konkreetseid avaldusi kohalikus tegelikkuses, nende kaudu aga saavadki meie elu arenguseadused palju selgemaks ja veendumusega omastatavaks.

Oleme põhjendatult ja rohkete kogemuste alusel seisukohal, et just kodu-uurimise kaudu on võimalik marksistlik-leninlikku maailmavaadet suure haaravuse ja värskusega nii koolide õppe- ja kasvatustöös kui ka koolijärgses haridustöös täiskasvanute hulgas sügavamale juurutada ja tema loomingulist jõudu mõjukamaks teha.

2. Kodu-uurimine aitab avastada ja selgitada nii looduse kui ühiskonna arengu kohalikke iseärasusi, mida ei saa jätta arvestamata käimasolevas kommunistlikus ehitustöös.

Sageli kardetakse, kas kodu-uurimine just sellega, et ta püüab rõhutada kohalikke iseärasusi, ei kaldu libise-

ma lihtsalt "kolkapatriotism" kitsasse urgudesse.

See kartus on muidugi põhjendatud. Mõistagi, on vaja valvel olla, et kodu-uurimine ei kujuneks kohalike iseärasuste liialdatud ülehindamiseks, et kodu-uurimisel ei paisutataks kohalikku kitsamat kodutunnetust selliselt, et see hakkab varjutama meie suure kodumaa armastust ja kahjustama kohalikkude töötajate osavõttu kommunismi ehitamisele suunatud üldrahvalikest üritustest. Selline "kodu-uurimine" on oma põhiolemuselt väär.

Kuid siin ei tohi sattuda ka kohalike iseärasuste väärtuste alahindamisele ning meie kommunistlikus ehitustöös loomupärase ja intiimse kodutunnetuse osa eitamisele. Kodu-uurimise üheks spetsiifiliseks iseärasuseks ongi ju see, et ta püüab selgitada kohaliku elu - looduse, majanduse, kultuuri iseärasusi, mis on omaette väärtusega, mida tuleb hoida ja kaitsta, samuti ka mõistlikult ja ratsionaalselt kasutada.

Kohalike iseärasuste selgitamisega ja esiletoomisega rikastame oma üldist kodumaatunnetust. Kuuluvad ju need iseärasused ka meie kodumaa üldisesse varasalve.

Et kodu-uurimine saaks hästi täita oma osa kommunistlikus ehitustöös, selleks peab ta eriline tähelepanu olema suunatud kaasajale. Sel juhul tõuseb meie ette ka tänapäevale lähim minevik, mille tundmaõppimisel jõuame kõige konkreetsemalt meie tänapäeva elu ja töö lähemate juurteni. Ent tänapäeva esiletõstmine ei pea tähendama seda, et meie kodumaa vanem minevik peaks unarusse jääma. Ka kõige kaugemad ajajärgud annavad ülimal määral väärtuslikke piidepunkte meie suure sotsialistliku ajastu õigeks mõistmiseks, tema väärtuste kõrgeks hindamiseks.

Kohalike iseärasuste tundmaõppimisel jääb kohalike kodu-uurijate kõige viljakamaks tööloiguks konkreetse materjali kogumine. Eriti tuleb siin märkida rahvamälestuste kogumise tähtsust. (Selle kohta vt. käesolevas kogumi-

kus H. Kruus, "Rahvamälestuste kogumine kodu-uurimise ülesandena".)

3. Küllalt laiahaardeline ja samal ajal vajalikult sügav kodu-uurimine etendab olulist osa võitluses kodanlike igandite ja nende mõjude vastu ühiskonnas. Neid igandeid on üsna mitmesuguseid. Eriti kahjuliku ja veel laialdaselt levinud nähtusena nimetame siinkohal mõnede inimeste kinnoolekut kiriklik-usulistest väärvaadetest.

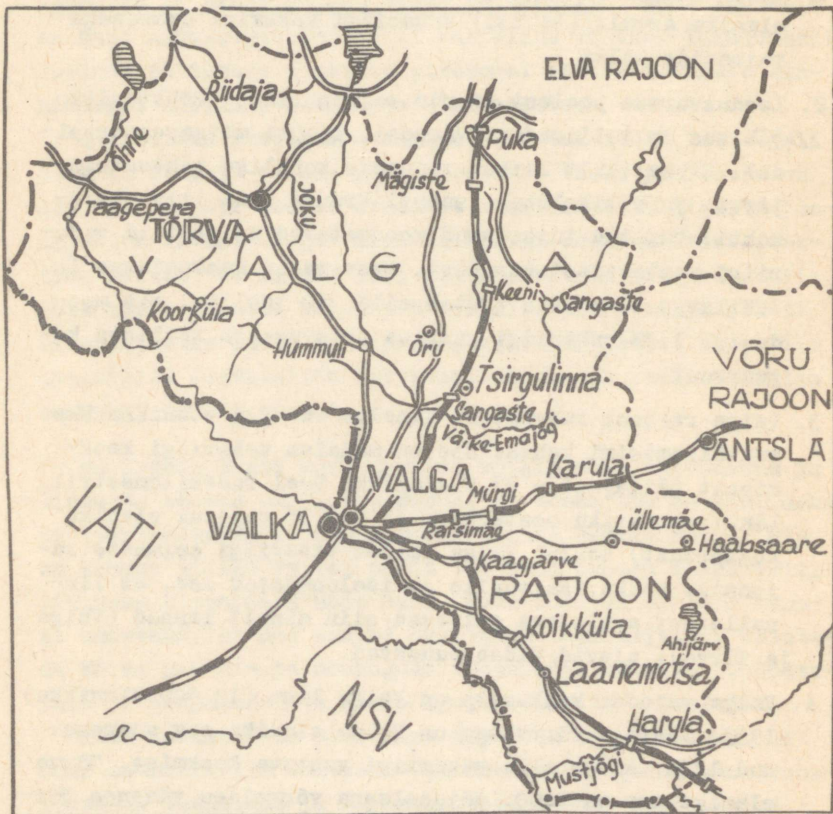
Ateistliku propaganda suhtes on etteheiteid, et sageli pole ta küllalt veenev ja konkreetne. Üheks põhjuseks on see, et ta pole seotud otseselt kohaliku vabariigi, rajooni või kolhoosi eluga. Meie vabariigi kodu-uurimise praktika näitab, et mitmel pool rajoonides on just kodu-uurijate poolt kogutud kohalik materjal saanud tagajärjekalt rakendatavaks ateistliku propaganda arendamisel. See liin ateistliku kasvatustöö läbiviimisel väärib senisest palju suuremat tähelepanu.

Nõukogude Eesti kodu-uurijad kõigis meie rajoonides ja linnades peavad olema veendunud, et nende töö on oluliseks ja väärtuslikuks lisaks kommunistlikus kasvatustöös, mis on Kommunistliku Partei poolt tõstetud praegu üheks eriti tähtsaks ülesandeks meie maal. Kodu-uurijad ei tohi kunagi unustada, et nad saavad oma tööga tagajärjekalt abistada kõiki partei- ja nõukogude töötajaid, aktiviste, õpetajaid ja propagandiste nende igapäevases töös kohtadel.

Kodu-uurimine on suuteline mõjukalt kaasa aitama, et suur kommunistlik ehitustöö omandaks meie ühiskonnas konkreetsema tunnetuse ja kujuneks veelgi enam hingestatud elamuseks.

V. T a r m i s t o,
 geograafiakandidaat,
 ENSV TA Majanduse Instituut

1. Valga rajoon kuulub nii pindalalt (1573,8 km²) kui ka elanike arvult (35 235) vabariigi keskmise suurusega rajoonide hulka.
2. Loodusvarade poolest ei ole rajoon rikas. Tööstuslik tähtsus on tellisesavi varudel, samuti metsaressurssidel. Rikkalikult leidub rajoonis kohaliku tähtsusega järve- ja allikalubja, samuti kruusa ning liiva leiukohti. Uuritud turbavarud moodustavad kõigest 1% vabariigi vastavatest varudest. Maavarasid kaevandavas ja töötlevas tööstuses töötab alla 350 töölise, mis moodustab 1,3% vabariigi vastava tööstusharu tööliste koguarvust.
3. Valga rajooni rahvastiku tihedus on 22,4 elanikku ühe ruutkilomeetri kohta. See on madalam vabariigi keskmisest näitajast - 27,5 elanikku ühel ruutkilomeetril. Linnarahvastiku osatähtsusest (45,3% rajooni elanike koguarvust) kuulub Valga rajoon vabariigi esimeste rajoonide hulka. Rajoonile on iseloomustav see, et linnalistest asulatest esinevad siin ainult linnad (Valga ja Tõrva); alevid üldse puuduvad.
4. Valga rajooni keskuseks on Valga linn (13 300 elanikku). 1939. aastaga võrreldes on Valga elanike arv suurenenud 125%, seega alla vabariigi vastava keskmise. Tõrva elanike arv on 2600. Sõjajärgsega võrreldes vähenes Tõrva elanike arv ja moodustas 1959. aastal 84% 1939. aasta elanike arvust.
5. Valga rajoon on tööstuslik-põllumajandusliku iseloomuga, rajooni tööstuse toodang moodustab 1,6 protsenti vabariigi tööstuse kogutoodangust. Tööstuse struktuuris

VALGA RAJOOONI SKEEM

on esikohal toiduainetete tööstus - 54% (sealhulgas veinitööstus 18 ja võitööstus 15%). Kombineeritud söötade tootmine annab üle 10% rajooni tööstuse kogutoodangust. Tähtsamad rajooni tööstusettevõtted on Valgas kombineeritud sööda tehas, veinitehas, lihakombinaat; Tsirguliinas ja Valgas asuvad tellisetehased. Tööstustööliste arv ulatub Valga rajoonis üle 2100, mis moodustab vabariigi tööstustööliste koguarvust 1,4%.

6. Rajooni tööstus paikneb ebaühtlaselt, olles koondunud valdavalt osas Valka. Rajooni suuruselt teise linna - Tõrva - tööstuslik osatähtsus on väike (tööstustööliste arv alla 200). Vähematest keskustest on Tsirguliinas tööstustööliste arv alla 150 ja Pukas pisut üle 100.
7. Valga rajoonis on 16 kolhoosi ja 10 sovhoosi. Sovhoosimaade järjekindla suurenemise tõttu (endiste kolhooside arvel) on põllumajanduslikest kõlvikutest kolhooside kasutuses 38,4% ja sovhooside ning teiste riiklike majandite kasutuses 61%.
8. Kolhooside rahalistest sissetulekutest andis 1960. aastal loomakasvatus 76% (sellest veisekasvatus 42% ja seakasvatus 28%). 100 ha põllumajanduslike kõlvikute kohta tuli kõigis majandite kategooriates 26 veist (nendest 16 lehma), 19 lammast ja 100 ha põllumaa kohta 49 siga ning 7 hobust. 100 ha põllumajandusliku maa kohta said 1960. aastal piima kolhoosid 264 ja sovhoosid 220 tsentnerit. Keskmise piimatoodang lehma kohta oli kolhoosides 2495 ja sovhoosides 2666 kg. Sealihatoodang 100 ha põllumaa kohta oli kolhoosides ja sovhoosides kokku 34 tsentnerit.
9. Valga rajoonis asetseb Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse Teadusliku Uurimise Instituudi Sangaste sordiaretuspunkt. Näidis-katsemajanditeks on Hummuli, "Tähe",

Valga, Laatre, Puka, Karula, Kaagjärve ja Keeni sovhooos.

10. Transporditeede võrk on rajoonis tihe - 100 km² kohta tuleb 5,9 km raudteid ja 50 km maanteid. Valga raudteesõlm on rajooni tähtsaimaks liikluskeskuseks. Valga jaama veosekäive aastas on 0,5 miljonit tonni. Rajooni autobaasi veosekäive on üle 0,5 miljoni tonni. Tähtsamateks veosteks rajoonis on ehitusmaterjal, metsamaterjal, jõusööt, toiduained.
11. Rajooni kultuuriasutustest paikneb Valgas rajoonidevaheline koduloomuseum (üle 4000 eksponaadi). Mõnistes on selle muuseumi filiaal. Ajaloolistest vaatamisväärsustest on silmapaistvaim feldmarssal Barclay de Tolly mausoleum Jõgevastes.

KODU-UURIMISE ALLIKATEST

V. M i l l e r,
ENSV TA Keskraamatukogu

1. Üldised juhendavad ja teatmelised allikad

Kodu-uurimuslikule uurimistööle annab suure väärtuse uurija vahetu kontakt uuritavaga, see, et uurija tunneb uuritavat objekti isiklikult ja igakülgelt. Seepärast peab ka ajaloolane kodu-uurimistöö algama teatud objekti (piirkonna) tänapäeva tundmaõppimisest. Esimeseks allikaks sel puhul on piirkonna (kolhoosi, külanõukogu, rajooni) kaart ja kirjeldus. Nendest lähtudes tuleb minna vanemate kaartide ja geograafiliste kirjelduste juurde.

Varustatud vajalikkude, objekti täpsemalt määratlevate teadmistega, asub uurija järgmise etapi juurde - juba varem olemasolevate käsitluste kindlaksmääramisele. Samaaegselt peab uurija end meetodiliselt täiendama. Uuesti on vaja tähelepanelikult läbi lugeda uusim Eesti NSV ajaloos käsitlus; see aitab kindlaks määrata uuritavate küsimuste ringi ja näitab marksistliku meetodi rakendamist ajalookäsituse praktikas.

Iga uurija kasutab oma töös ära eelnenud uurimiste tulemused. Seetõttu on iga uus uurimus harilikult täpsem ja õigem eelmistest; varasemate käsitluste tundmaõppimist tuleb alustada kõige uematest.

Endiste käsitluste leidmisel on abivahendiks bibliograafia. Nõukogude ajal ilmunud raamatutest annab ülevaate "Raamakroonika", perioodilistes väljaannetes ilmunud artiklitest "Artiklite ja retsensioonide kroonika". Täiendavaid andmeid saab Fr.R. Kreutzwaldi nimelise ENSV Riikliku Raamatukogu kartoteekidest. Varem ilmunud ajalookäsitluste kohta on E. Winkelmanni koostatud "Bibliotheca

Livoniae Historica", mis sisaldab väljaandeid kuni aastani 1878, ja E. Blumfeldi ja N. Loone "Eesti ajaloo bibliograafia 1877-1917". Senini puudub täielikum ülevaade 1918.- 1940.a. ilmunud väljaannetest. Lisaks trükitud bibliograafiatele tuleb kasutada suuremates raamatukogudes olevaid bibliograafilisi kartoteeke, eriti eestikeelse perioodika kartoteeki Fr.R. Kreutzwaldi nimelises Kirjandusmuuseumis.

Kõik eelnimetatud ei suuda aga asendada kohalikke (rajooni või linna) kodulooalast bibliograafiat, mille loomisele rajooni (linna) raamatukogud ja kohalikud kodu-uurijad peavad paratamatult asuma.

2. Arhiivid, muuseumid ja raamatukogud Eesti NSV-s

Kõik tähtsamad ajaloolase kodu-uurimise allikad asuvad arhiivides, muuseumides ja raamatukogudes.

Arhiivide korraldus Eesti NSV-s on nelja-astmeline.

1) Asutused säilitavad materjali kohapeal asutuste arhiivides kuni 20 aastat, väikesemad, kohaliku tähtsusega asutused aga 3-5 aastat.

2) Kohaliku tähtsusega asutused (kolhoosid, sovhoosid, käitised jne.) annavad oma materjalid 3-5 aasta möödumisel üle rajooniarhiividele.

3) Rajooniarhiivid ja kesksed asutused (ministeeriumid, peavalitsused jne.) annavad materjalid pärast 15-20 aasta möödumist alatiseks säilitamiseks üle ENSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehituse Riiklikku Keskarhiivi Tallinnas.

4) Vanemad materjalid (kuni aastani 1917) säilitatakse Tartus ENSV Riiklikus Ajaloo Keskarhiivis.

Brandina Üldisest süsteemist säilitatakse Tartus ENSV Riiklikus Ajaloo Keskarhiivis ka väike osa uuemaid (pärast 1917. a. tekkinud) materjale - neid, mis on väga tihedalt seotud Tartuga (Tartu Ülikooli fond jt.); Tallinna Linna

ja Harju Rajooni Riiklikus Arhiivis säilitatakse Tallinna linna vanemaid materjale.

Kultuurilooliste materjalide peamiseks säilitamiskohaks on ENSV TA FR.R. Kreutzwaldi nimeline Kirjandusmuuseum Tartus.

Kõik materjalid arhiivis säilitatakse fondidena, s.o. Ühe asutuse juures tekkinud materjalid moodustavad ühtse, teiste asutuste materjalidega mitte segiaetava terviku - fondi. Iga fondi kohta eraldi on koostatud nimestikud. Uuriija, kes tahab kasutada arhiivimaterjali, peab seepärast teadma, missugune asutus tegeles vastava alaga või küsimuste kompleksiga. Kõige lihtsamalt saab esialgse ülevaate asutuste süsteemist vanade aadressiraamatute järgi. Lähematel aastatel annavad Eesti NSV suuremad arhiivid välja oma arhiivijuhid, mis annavad ülevaate arhiivides olevatest fondidest ja nende sisust. Siis muutub arhiivide kasutamine lihtsamaks.

Ka muuseumide süsteem Eesti NSV-s on astmeline: keskmuseumid ja kohamuuseumid ning nende kõrval eri rühmana memoriaalmuseumid.

Keskmuseumidest on ajaloolase kodu-uurimisega tihedalt seotud ENSV TA Ajaloomuuseum ning ENSV Teatri- ja Muusikamuuseum Tallinnas; ENSV TA Etnograafia Muuseum ja ENSV TA Fr.R. Kreutzwaldi nimeline Kirjandusmuuseum Tartus. Kõigil neil on rikkalikud materjalid ja erialase ettevalmistusega kogenud kaader, kes võib kodu-uurijaid juhendada ja aidata.

Kohapeal on rajoonidevahelised koduloomuuseumid ja linnamuuseumid. Need uurivad ja tutvustavad oma tööpiirkonna ajalugu ja tänapäeva, seepärast on nad otseselt huvitatud kodu-uurimisest kohapeal ja on juba töö tõttu kodu-uurimise tsentrumiteks. Memoriaalmuseumid tegelevad ainult vastava kultuuritegelase elu ja tegevuse uurimisega ning selle tutvustamisega ekspositsioonis. Ajaloolasest uuri-

misest on aga ka nemad huvitatud, sest kohaliku ajaloo uurimine aitab valja selgitada neid tingimusi ja keskkonda, milles kultuuritegelane elas ja tegutses.

Raamatukogude võrk Eesti NSV-s on väga laialdane. Riikliku raamatukogude võrgu kõrval on rohkearvulised ametiühingute ja koolide ning asutuste ja ettevõtete raamatukogud. Ajalooalase kodu-uurimise seisukohast on kohapeal kõige olulisemad rajooni- ja linnaraamatukogud, kus peaks olema võimalikult kõik, mis vastava rajooni või linna kohta on trükitis ilmunud. Ühtlasi peavad nad kujunema ka kodulooalase bibliograafilise töö tsentrumiks kohapeal. Kodu-uurijatel tuleb neid selles suunas taga õhutada ja aidata.

Kesksetest raamatukogudest on kõige olulisemad Fr.R. Kreutzwaldi nimeline ENSV Riiklik Raamatukogu ja ENSV TA Keskraamatukogu Tallinnas ning Fr.R. Kreutzwaldi nimelise Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogu ja Tartu Riikliku Ülikooli Teaduslik Raamatukogu Tartus. Riiklikul raamatukogul on kõige täielikum nõukogude kirjanduse fond ja bibliograafilised kartoteegid selle kohta. Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogu on kõige täielikum eestikeelsete raamatute kogu. Muuseumil on ka väga suur bibliograafiline kartoteek, milles on peegeldatud ligi 70% kuni 1917. aastani ilmunud eestikeelsest perioodikast. Mõlemad raamatukogud abistavad meeleldi kodu-uurijaid. Teaduste Akadeemia Keskraamatukogul on suur ja vana Eestit käsitleva võõrkeelse kirjanduse fond. TRU Teaduslikus Raamatukogus on vanemat kirjandust kõigilt aladelt ja paljudes keeltes.

Kodu-uurimine rajooni või linna ulatuses
kui uurimistöo üldistav aste

Kodu-uurimine rajooni või linna ulatuses võtab kokku üksikute objektide uurimise tulemused, üldistab neid ja viib uurimist edasi. Vastandina kitsa objekti (kolhoosi, käitise, kooli) uurimisele ei suuda uurija rajooni ulatu-

ses üksi haarata küsimust komplekselt, igakülgselt. See-
pärast tekib rajooni kodu-uurijate vahel paratamatult ju-
ba tööjaotus. Ka rajooni ajaloo uurijad võivad omavahel
juba töö jaotada: üks uurib kooli, teine majanduse ajaloo-
gu, kolmas spetsiaalselt põllumajandust kolhoosikorra ajal,
neljas kenakultuuri ja spordi arengut. Ükski neist kitsas-
test erialadest ei suuda aga üksi usaldatavat Ulevaadet an-
da (ka mitte oma ala kohta), sest kultuur on seotud ma-
jandusega jne. Seepärast on ajalooalane kodu-uurimine ra-
jooni ulatuses kollektiivne töö, kus uurijad üksteist vas-
tastikku abistavad ja kaudselt ka juhendavad. Iga uurija
töö tulemused muutuvad allikaks teisele uurijale.

Üheks oluliseks koostöövormiks uurijate vahel on koha-
liku koduloo bibliograafia koostamine Ühisel jõul. Kord
juba koostatud koduloo bibliograafia muutub ise organisee-
rivaks jõuks ja juhendavaks allikaks kodu-uurimisel.

RAHVAMÄLESTUSTE KOGUMINE KODU-UURIMISE
ÜLESANDENA

H. K r u u s,
ENSV TA akadeemik professor

Kindel ja väga tähtis koht kõige uuema aja, eriti Oktoobri-järgse ajaloo perioodi uurimisel on üksikisikute mälestustel, samuti ka kaasaegsete poolt koostatud ettevõtete, asutuste ja ühiskondlike organisatsioonide kroonikatel. Et teised ajalooallikad on sageli mitterahuldavas olukorras või pole küllaldased teatavate uurimisülesannete lahendamiseks, on mälestustel eriti tähtis osa nõukogude perioodi uurimisel.

Mälestuste kui ajalooallika suurt väärtust demonstreerivad kaasaegsete mälestused V.I. Leninist, mis on andnud rikkaliku panuse selle suurmehe ja riigijuhhi konkreetse kuju õigeks mõistmiseks. Esmaklassilise, väärtusliku ajalooallika tähtsuse omandavad N.S. Hruštšovi isiklikud mälestused, mida ta oma kõnedes sageli meenutab.

Mälestuste kui ajalooallika suure väärtuse kohta võiks tuua veel palju näiteid. Tunnustavalt tuleb märkida tööd, mida mälestuste kogumise osas on teinud ENSV TA FR.R. Kreutzwaldi nimeline Kirjandusmuuseum, EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituut, rajoonidevahelised koduloomuuseumid, üksikud ajaloolased jt. Ometi kogutakse meie vabariigis mälestusi ilma üldplaanita, episoodiliselt, juhuslikult, süsteemitult, ilma vajaliku meetodilise ettevalmistuseta, kõiki küsimusi hõlmamata. Nii on ka suur osa rahvamälestustest ikka veel ainult nii-öelda potentsiaalseks ajalooallikaks. Selline olukord kestab seni, kuni need praegu inimeste mälus püsivad mälestused pole üles kirjutatud ning pole kindlustatud nende talletamine.

Mida tuleks ette võtta mälestuste kui ajalooallika saaduse kindlustamiseks? Selleks olevate võimaluste kohta

toon kaks näidet mälestuste kogumise praktikast, millega olin omalajal isiklikult seotud.

1. Püüdes saada ajaloolaseid lisaallikaid mälestuste näol, suunas rühm Tartu Ülikooli ajaloo õppejõude 1920-ndail ja 1930-ndail aastail Üliõpilasi-stipendiaate koguma ajaloolist rahvatraditsiooni, s.o. mälestusi. Töö viidi läbi kihelkondade kaupa. Stipendiaadil tuli tavaliselt töötada mälestuste kogumisel üle kuu aja ning pärast veel 3-4 nädalat kirjutada aruannet.

Selle töö tulemusena kogunes mitukümmend stipendiaadi aruannet, mida praegu säilitatakse Fr.R. Kreutzwaldi nimele Kirjandusmuuseumi käsikirjade osakonnas. Neid stipendiaatide aruandeid on üsna laialdaselt kasutatud uurimistöös.

2. Nõukogude tagalas 1942. a. loodud Suure Isamaasõja Eesti Vabariikliku Ajalookomisjoni aseesimehena tuli mul juhtida mälestuste kogumist Eesti NSV territooriumil sõja esimestel kuudel enne lõplikku evakueerumist aset leidnud sõjaliste ja poliitiliste sündmuste kohta. Selleks oli koostatud üldprogramm ja küsitlusleht. 1942. ja 1943. aastal kirjutasi mälestusi üles ja vormistasid neid 4-8 Eestist evakueerunud kirjanikku. Töö oli kontsentreeritud eesti rahvusväeosadesse. Esiteks selgitati välja isikud, kellelt oli loota saada sisukamaid mälestusi. Küsitlemiseks valjavalitult tuli käia jutuajamisel meie töörühma liikme juures. Mälestused ja tunnistused pandi esialgu kirja mustandina. Kirjutati üles ka iga küsitletava eluloolised andmed. Seejärele andis meie töörühma liige saadud jutustusele n.-ö. kirjandusliku vormistuse ja kirjutas selle puhtalt ümber. Tekstist kaks masinal paljundatud eksemplari lasti küsitletaval läbi vaadata ja oma allkirjaga kinnitada.

Nii kirjutati üles ja vormistati üle 300 jutuajamise ning saadi enam kui 3000-leheküljeline mälestuste kogu. Pärast meie töörühma tegevuse lõpetamist jätkus veel

Eesti Laskurkorpuses üsna ulatuslik töö mälestuste kogumisel.

Suure Isamaasõja ajal kogutud mälestused on talletatud EKP KK Partei Ajaloo Instituudi arhiivis ning need on edukalt kasutatavad vastava ajalooajalooperioodi paljude küsimuste lahendamisel. Nii ilmuski peamiselt nende mälestuste põhjal koostatud uurimus P. Larinilt "Lahingud Eestis 1941. aastal" (Tallinn, 1962).

Tehkem eelöeldust mõned järeldused.

I. Meie ajaloolastes ja ka laiemas haritlaskonnas on vaja kujundada veendumus ajaloomälestuste suurest tähtsusest. See on vajalikuks eelduseks mälestuste kogumise aktiveerimisel.

Siin tekib aga tahtmatult küsimus, kui kaugel ajani tagasi on möödunud sündmustest rahva mälu talletatud teadmised usutavad ja ajalooallikana kasutatavad. Mitmete ajaloolaste tähelepanekute järgi on võimalik saada kõige usaldusväärsemaid mälestusi keskmiselt umbes kaht viimast põlvkonda haarava perioodi ulatuses. Nii võiksime meie ajaloomälestuste kogumise programmi koostamisel arvestada kõige varasemaks piiriks käesoleva sajandi algust.

II. Ajaloomälestuste saamiseks on meil põhiliselt järgmised teed.

a) Mälestuste kirjapanek mälestusi omavate isikute endi poolt. See viis võimaldaks saada kõrgekvaliteedilisi tulemusi. Kahjuks on aga vastavate võimetega inimeste ring väikesearvuline, vaba aeg üldiselt väga piiratud ja tihti ka nende aktiivsus vähene.

b) Pöördumine vastava üleskutse ja juhenditega üldsuse poole trükisõna vahendusel. Kogemused aga näitavad, et ainult üleskutsed ja küsitluslehed on meie "kiirevoolulisel ajal" vähe suutelised inimesi aktiveerima mälestusi kirja panema.

c) Metoodiliselt vastavalt ettevalmistatud ja instrueeritud aktiivi rakendamine. See on kõige õigemaks teeks mälestuste ulatuslikumal kogumisel ning võimaldab saada

efektiivseid ja väärtuslikke resultate.

III. Ajaloomälestuste kogumise organiseerimisel aktiivi loomisel tuleb toetuda esijoones ajaloolase eriharidusega inimestele, teaduslike uurimisasutuste, muuseumide ja kõrgemate koolide noortele teadlastele. Suureks toeks peavad olema asjaarmastajad ajaloo huvilised kodu-uurijad.

Eriti oluliseks kujuneb mälestuste kogumisel kooliõpetajate ja ka õpilaste osa. Koolides seotakse mälestuste kogumist muu kodu-uurimisalase tööga, mis seoses 1959. a. koolireformi elluviimisega ei saa olla enam juhuslikuks ja üksikute õpetajate eraalgatuslikuks ürituseks.

Kogu selle mälestuste kogumise ulatusliku töö keskuseks ja juhtijaks peaks kujunema kohapeal vastava rajooni (linna) kodu-uurimise toimkond, kes kogub enda ümber arvukalt kaastöölisi.

IV. Vastavalt valitud teemale tuleb koostada vajalikult üksikasjalik ja hästi läbimõeldud kogumistöö metoodiline juhend. Seejuures arvestatakse mälestuste kogujate seniseid vastavaid kogemusi ja nende hariduslikke eeldusi.

Seni puudub veel meie vabariigi osas ajaloomälestuste kogumist üldiselt suunav juhend, mille koostamine nõuab lähemal ajal ajaloolaste kollektiivide ühiseid jõupingutusi. Selles juhendis peaksid esinema järgmised osad: 1) mälestustest kui ajalooallikast uusima ajaloo perioodide uurimisel, 2) üldised metoodilised juhised mälestuste kogumiseks, üleskirjutamiseks ja kirjanduslikuks vormistamiseks, 3) küsimuste ja teemade loetelu, millede uurimisel on eriti oluline kasutada mälestusteallikat, 4) üksikasjalik kronoloogia perioodidest, mille kohta tuleb mälestusi koguda.

V. J ä r v,

ENSV TA Ajaloo Instituut

Tõrva linn asub Valga rajooni põhjaosas, looduslikult kaunite orgude sõlmpunktis, kus vahelduvad mitmekesised pinnavormid ning ilusad aasad ja ka sood.

Linna põhjaosas asuvad sihvaka kuuse- ja männimetsaga kaetud Keisripalu mäed, moodustades siin kõrgendike ja orgude põhja-lõuna-suunalisi ahelikke. Läänepoolses osas laiub sügav, peaaegu kuristikutaoline Pokardi-Tikste org, mis on vaatamisväärne oma lopsaka ja mitmekesise taimestikuga ning omapäraselt paljandunud veerujärsakutega.

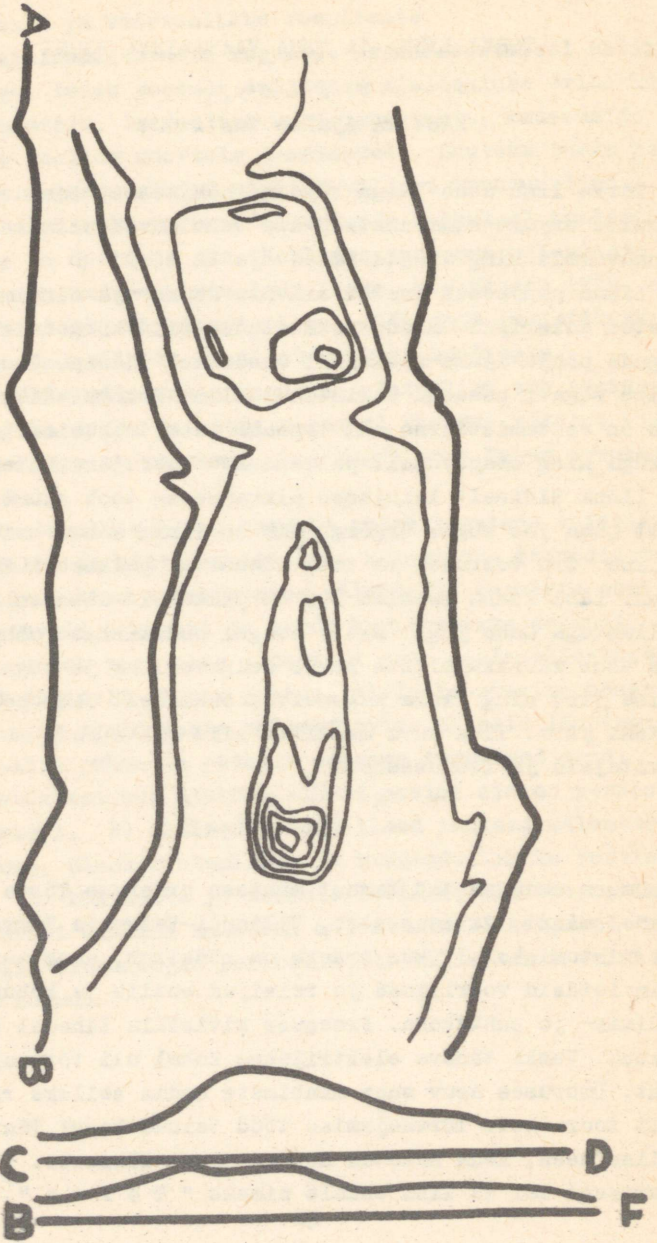
Linna üldiselt lainjasse pinnamoesse toob suurt vaheldust Ohne jõe sügav ürgorg, mis on linna kohal eriti maaliline. Oru veerudel ja tema idaserval paiknebki Tõrva linn. Läbi linna lookleb 3,5 km pikkuselt ilusate kõrgete kallastega Ohne jõgi. Mitte kaugel südalinnast põhjakirde asub kausikujulises lohus selgeveeline ja sügav Vanamõisa järv ning linna kaguserval osaliselt liivapõhjala Riiska järv. Ilus suvi meelitab siia alati sadu turiste, suvitajaid ja loodusesõpru.

* * *

* *

Umbes sada aastat tagasi mähises praeguse Tõrva linna asemel männi- ja kuusemets. Viljandi-Valga ja Tõrva-Tartu tee ristumiskohal, kus praegu on südalinn, asus vaid kõrts. Siin leidsid voorilised ja reisijad endile ja hobustele ööbimis- ja puhkekoha. Praeguse kivisilla lähedal asus sepiroda. Veski tänava elektriijaama kohal oli tõrvaajamise koht. Umbruses asuv suur männimets andis selleks rikkalikult toorainet. Tõrvaajamise tööd teinud keegi Tõnise-nimeline mees, keda hakatud hüüdma Tõrva-Tõniseks. Tõrvaajamisest sai ka linn endale nimeks " T õ r v a ". Pilke-

TÓRVA LINNAMÆE SREEM

nimedeks on linnal olnud ka "tökatialev" ja "pigilinn".

Esimesed majad ehitati 1875. a. praeguse Tartu maantee algusse Patküla mõisale kuuluvale maale. Sellest ajast peale algaski praeguse Tõrva linna hoogne kasv. Eriti hoogne ehitustegevus algas pärast 1922. aastat, mil alustati riiklikkude ehituslaenu andmist. Ainuüksi 1930-ndail aastail ehitati üle 100 uue elamu. Kasvas ka elanikkonna arv. Kui 1922. a. oli 1810 elanikku (795 meest ja 1015 naist), siis 1932. a. tõusis elanike arv juba 2482-le (1063 meest ja 1419 naist).

Tõrva kuulus Patküla valla alla. 1921. aastal sai Tõrva alev omavalitsuse õigused. 2. juulil 1926. a. nimetati elanikkonna nõudmisel ja soovil Tõrva alev linnaks. Tõrva linnaks kuulutamine avas talle veelgi suuremad arenemisvõimalused.

Ilusaks aed- ja suvituslinnaks väljakujunenud Tõrva purustati aga Suure Isamaasõja ajal. Mitmed ilusad elamukvartalid hävisid sõjatules.

Fašistlike okupantide minemakihutamisega 1944. a. algas koheselt ka linna taastamine ja rekonstrueerimine.

Tänane Tõrva on muutunud taas kauniks rohelusse uppuvaks suvitus- ja aedlinnaks. Linn kasvab iga päevaga. 1954. a. valmis ajakohane kinoteater "Koit". Hiljuti sai linna haigla avarad ja mugavad ruumid; palju mugavaid elamuid on nõukogude võimu ajal antud kingituseks tõrvalastele.

Maalilisele kristallselge veega Vanamõisa järvele ehitati ühiskondlike jõududega vabariigi üks parimaid ja nägusamaid välisujulaid. Tõrva on muutunud viimastel aastatel meie vabariigi üheks suuremaks spordibaasiks ja spordikeskuseks.

Linnas on ka mitmed Tõrva Kohaliku Majanduse Kombinaadi tööstusettevõtted, mis annavad meie rahvamajandusele igal aastal üle 700 000 tellise, 300 tihumeetrit saematerjali, ligemale 9 tonni villast lõnga, rohkem kui 6000 tri-

koo- ja silmkoeset, üle 100 000 rubla eest õmblustooteid, pealsenahka, viltjalatseid, jahvatussaadusi ja väiksemas koguses mitmesuguseid muid tooteid.

Looduslikult kauni asendi, rohkete veekogude, männimetsa ja tervisliku kliima tõttu on Tõrval eeldusi arenda eeskätt sisemaa kuurordi- ja suvituslinnaks.

✽ ✽
✽

Tõrva muistseks keskuseks aga on Tõrva külje all asuv Tantsumäe (Liinmäe) linnamägi, mis on täies ulatuses hästi säilinud. See Kalevipoja sängi kujuline muistsete eestlaste maalinn oli kohaliku ümbruskonna ja kogu Lõuna-Sakalamaa tähtsamaks keskuseks.

Maalinn asus kruusasel moreenseljandikul, mille looduslikuks kaitseks on ühel pool Ohne (Ahne) jõe org, teisel pool soine heinamaa ja jarsud 13-17 m kõrgused nõlvad.

Seljandiku kummaski otsas on 3,5 m kõrgune vall.

Peale selle aga on linnus veel loodes ja kagus vastu jätkuvat seljandikku, kust linnusele juurdepääs oleks kerge, varustatud eriliste eelkindlustustega, koosnedes nii pärislinnast keskel ja kahest eelkindlustusest otstel, mis veel praegugi on näha.

Pärislinna pealmine pind ehk omaaegse linnamäe õu on ebakorraparaselt ovaalne, umbes 56 m pikk ja 19 m lai. Maalina loodeosas on ülalasuvalle vallile poolele kallakul nõlva kaitseks kaevatud kraav, mille mullast välisservale vastu eelkindlustust on ehitatud teine vall. Loodepoolne eelkindlustus on pärislinnast madalam ja eraldatud sellest kaunis sügava kraaviga. Ehituselt on nad sarnased: loodusliku kaitsega külgedel ja madala valliga kummaski otsas. Loodepoolse eelkindlustuse õue pikkus on 45 m.

Kagupoolne eelkindlustus ei moodusta omaette kantsi, vaid on vallide ja kraavide kombinatsioon. Otse pärislinna kagupoolse otsa jalamil löikab seljandiku läbi sügav,

ja lai kraav ja veidi edasi teine samasugune. Kraavide vahele ja teise kraavi välisservale on kuhjatud vallid, kusjuures vahemise hari on võrdlemisi kõrge ja järsk. Et nende poolt labilõigatud seljandiku nõlvak edela pool on järsk, lõpevad kraavid ja vallid siin osalt kallakul ega ulatu seljandiku jalamini, vaid pöörduvad kaares põhja ning kaitsevad pärislinna kaguotsa ja idanõlva.

Sellise komplitseeritud ehitusega linnamägesid leidub Eestis vaid üksikuid. On põhjust arvata, et nad tekkisid alles eestlaste sõjaliste oskuste arenedes, sest vanemad linnamäed on lihtsamad. Tantsumäe ehitamise aega võib arvata 12.-13. sajandisse.

On huvitav märkida, et Tõrva linnamägi avastati alles 1930. aastal ühe tolleaegse Tõrva kooliõpetaja - kodu-uuriija Ernst Karolini poolt. Kuni märgitud ajani ei nimeetatud Tõrva linnamäge üheski dokumendis. Ka rahva traditsioon oli muistse linna täielikult unustanud.

Peab aga kahetsusega mainima, et peale linnamäe avastamise ja seejärel arheoloogide poolt mõningate üldiste mõõtmiste ja pealiskaudsete kaardistamiste ei ole seal mingeid sügavamaid arheoloogilisi töid teostatud. Seetõttu käesoleval momendil ei ole võimalik määrata isegi omaaegseid sissekäike-väravakohti ning muid ehituse üksikasju.

Tantsumäe nime olevat saanud seljak, kus asub ka Tõrva linnamägi rahvatraditsiooni järgi sellest, et Patküla mõisa teenijad käinud seal tantsimas.

ÜLESANDEID JA ALLIKAID KODUKOHA PÖLLU-
MAJANDUSLIKE JA TÖÖSTUSLIKE ETTEVOTETE UURIMISEL

V. T a r m i s t o,
geograafiakandidaat,

ENSV TA Majanduse Instituut

1. Majandusalane kodu-uurimine ei pea mingil määral k o p e e r i m a tootmisettevõtetes tehtavat majanduse planeerimise ning juhtimise tööd, vaid seda t ä i e n - d a m a .

2. Kodukoha majanduse uurimiseks on vaja teada majandusgeograafilist uurimismeetodit, mis aitab lahti mõtestada ning seostada geograafilises keskkonnas (looduses) toimuvaid protsesse majanduselus ja sotsiaalses sfääris toimuvate protsessidega.

3. Kodukoha majanduse uurimise peamiseks ülesandeks on tundma õppida kodu-uuriija elu- või töökoha kõige vahetumas läheduses paiknevaid põllumajanduslikke, tööstus-, kaubandus- ja elukondliku teenindamise ettevõtteid ning nende hulgast (välja arvatud põllumajanduslikud ettevõtte) just neid, millele toodang (teenindamine) on ette nähtud põhiliselt kohaliku elanikkonna vajaduste rahuldamiseks (kohalikku tüüpi tööstuse tootmispunktid, töökojad, teenindamispunktid, kauplused, kolhoosi, sovhoosi transport jne.).

4. Põllumajanduslike ettevõtete osas oleks otstarbekas uurida järgmisi küsimusi: põllumajandusliku ettevõtte (kolhoosi, sovnoosi, katsemajandi jne.) geograafilise asendi ja planeeringu mõju tootmisele; tööjõuga varustatust, tööjõu kasutamist, kolhooside ebiettevõtteid, kolhoosimetsade majandamist; põllumajanduslike ettevõtete si-setransporti ja majanduslikke sidemeid; ehitustegevust jne.

5. Kodu-uurijatele on sobivaks ülesandeks uurida rajooni kohaliku majanduse kombinaadile ja ETKVL-i süsteemi

kombinaadile alluvaid sellised tootmispunkte ja töökodasid, millele toodang (teenindamine) läheb peamiselt kohalike vajaduste rahuldamiseks. Tööstuslike tootmispunktide osas oleks otstarbekas uurida nende geograafilist asendit ja selle mõju tootmisele; kohalike loodusvarade kasutamist tooraine- või küttebaasina; tööjõuga varustatust, tööjõu kasutamist, majanduslikke sidemeid jne.

6. Kodukoha põllumajanduslike ettevõtete uurimisel tuleb kolhoosi (sovhoosi) aasta-aruannete kasutamise kõrval asetada pearõhk isiklikele uurimistele ja visuaalsetele tähelepanekutele, kõnelustele ettevõtte töötajatega ning antud ettevõtte territooriumil paiknevate elanikega. Suurt abi annavad kodu-uurijatele märkmed kõnelustest kolhoosi (sovhoosi) mitmesuguste eriteadlastega ja tööorganisatoritega (agronoomid, veterinaarpersonal, insener, raamatupidaja, brigadirid, mehhanisaatorid, abiettevõtte juhatajad).

7. Kodukoha tööstusliku tootmispunkti (töökoja) kohta materjali hankimisel on kasutatavad üldiselt eelmise punktiga sarnased allikad. Erinevus seisab selles, et töökodade ja elukondliku teenindamise punktide osas on äärmiselt oluline välja selgitada kohalike elanike arvamusi antud punkti paiknemise otstarbekuse ja selle kohta, kuidas antud punkt elanikkonna vajadusi ja nõudeid toodangu (teenuste) osas rahuldada suudab.

8. Põllumajandusliku ettevõtte või tööstusliku tootmispunkti uurimiseks tuleks koostada vastav töökava, mida oleks soovitav nii töö eesmärgi kui ka tähtsamate näitajate osas kooskõlastada vastava ettevõtte juhtkonnaga. See võimaldaks ühelt poolt saada näpunäiteid uurimuse konkretiseerimiseks vastavalt antud ettevõtte spetsiifikale ja teiselt poolt oleks aluseks koostööle nii materjalide saamisel kui ka uurimuse resultaate kasutamisel ettevõtte töö parandamiseks.

KODU-UURIMUSLIKE TÖÖDE TEADUSLIK-TEHNILISEST
KUJUNDAMISEST

V. J ä r v,
ENSV TA Ajaloo Instituut

Meie rahva ajaloo kohta on kogunenud pika aja jooksul ja kasvab üha juurde väga palju hinnalisi materjale – vanu kirjalikke dokumente, Ürikuid, esemeid, maapõues säilinud ainelisi kultuurijäänuseid ning hulgaliselt huvitavaid ja mitmekesist ajaloolist rahvatraditsiooni, muistendeid, mälestusi. See on hinnaline pärand, ajalooline allikmaterjal kaasajale ja tulevastele põlvkondadele. Selle pärandi säilitamise ja uute materjalide kogumise eest peab agaralt ja tähelepanelikult hoolitsema ka meie praegune põlvkond.

Mida on vaja silmas pidada ajalooalaste materjalide kogumisel?

Ajaloolise materjali kogumisel tuleb esmajoonel arvestada kogutava materjali iseloomu ja omapära. Kodukoha ajaloo tundmaõppimisel võib sattuda väga mitmesugustele materjalidele. Need on näiteks objektid, mis on lahutamatu seotud oma ümbrusega (nn. kinnismuistised), nagu ehitused, matmispaigad, teatud ajaloolise sündmuse või rahvakommetega seotud puud jne. Teised võivad olla aga esemed, mida on võimalik otseselt koguda ja kaasa võtta (nn. irdmuistised), nagu näiteks maapõuest leitud vanaaegsed münnid, endisaegsed tööriistad, tarbeesemed, fotod jm.

Kinnismuististe puhul piirdub töö esmajoonel mälestusmärgi kirjeldamise, plaanistamise, joonistamise või pil-distamisega, tema kohta rahva seas säilinud pärimuse väljaselgitamise ja ülesmärkimisega, võimaluse korral ka kirjanduse põhjal konkreetsema ajaloolise ülevaate koostamisega. Irdmuististe ehk esemelise materjali puhul on ülesandeks nende päritolu, kasutamiseviisi ja ajaloo väljasel-

gitamine ning selle alusel vastavate eelduste korral ühiskondlike suhete ja inimeste elutingimuste näitamine.

Eeltoodust selgub, et ajaloolise materjali kogumisel on määrava tähtsusega vastava objekti võimalikult täpne teaduslik-tehniline vormistamine ning üksikasjalikuma ajaloolise ülevaate koostamine.

Minevikust pärinev leitud ese omandab tõelise ajaloo-teadusliku väärtuse alles siis, kui on teada, mis ajast ta on pärit, kes oli valmistaja, kelle poolt, kuidas ja mis otstarbel teda kasutati. Ilma selliste andmeteta on ese ajaloolastele surnud materjal, pakkudes ainult mõnevõrra huvi mingi kitsama ala eriteadlastele. Näiteks juhuslikult leitud vanaaegne münt on ainult vastava münditüübi näide. Kuid kui on teada, et see on leitud mõne vana talu endiste hoonete varemeilt, siis võib münt kõnelda juba sellest, et omanik peitis tema sõjahirmust ja et hooned hävisid ja selle omanik hukkus sõjas. Või võtame näiteks mõne vana taluehituse. Kui selle kohta pole lähemalt midagi teada, siis on see lihtsalt vastava ehitustüübi näide. Kui aga selgub, et selles majas pidasid talupojad "sõjanõu" mõisa vastu või et bolševikud trükkisid siin oma illegaalset ajalehte, siis on sellel hoonel juba märksa suurem ajalooline väärtus.

Ajaloolaste küsimuste ring, millega kodu-uurijad võivad tegelda, on avar. Selle ulatusliku ülesande lahendamisel tuleb arusaadavalt laialdaselt kasutada Nõukogude Eesti ajaloolaste uurimistöode tulemusi, dokumentide kogumikke, arhiivimaterjale ning marksismi-leninismi klassikute suurt suunavat osa nõukogude teaduses.

Iga kodu-uurija sooviks on juba kogutud materjali süstematiseerimine ja teaduslik-tehniline läbitöötamine.

Toome alljärgnevalt mõningaid elementaarseid nõudeid ja mõtteid kodu-uurimuslike tööde teaduslik-tehnilise vormistamise kohta.

1. Töö tiitellehel esitatakse järgmised andmed: asutu-

se, organisatsiooni või kooli nimi (Rakke keskkool), töö pealkiri, selle kirjutamise koht ja aasta, töö autor ja põhilised biograafilised andmed tema kohta.

2. Tsiteerida tuleb neid kirjanduses või algallikais esinevaid seisukohti ja juhendeid, mis on antud uurimistöö seisukohalt olulise tähtsusega. Tsiteeritav tekst tuleb asetada jutumärkidesse. Kui tsiteeritava lause või tekstiosa algult või lõpult on osa ära jäetud, siis tuleb vastavalt kas tsiteeritava teksti algusesse või lõppu panna mõttepunktid. Kui tsiteeritavast tekstist keskelt välja jäetakse sõnad või lause osa, siis tuleb ka seda märkida mõttepunktide abil.

3. Tsiteeritav ja refereeritav kirjandus antakse joonealuste viidetena.

4. Iseseisvate töödena ilmunud teoste kohta tuleb kirjanduse nimestikus esitada järgmised andmed: autori nimi ja eesnime algustäht, täpne teose pealkiri, köite ja trüki (kui ei ole kasutusel esimene trükk) number, ilmumiskoht ja ilmumisaasta (nende puudumisel vastavad lühendid: i.k. või i.a.), kui ilmumiskoht või -aasta ei ole näidatud tiitellehel, siis tulevad vastavad andmed esitada sulgudes.

5. Koguteoses või perioodikas ilmunud tööde kohta tuleb esitada: 1) koguteoste ja kogutud teoste puhul: autori nimi ja eesnime algustäht, töö pealkiri, koguteose jm. tiitel, köite ja trüki number, ilmumiskoht ja ilmumisaasta, tsiteeritavate tööde algus- ja lõppleheküljed; 2) ajakirjas ilmunud tööde puhul: autori nimi ja eesnime algustäht, kirjutuse pealkiri, ajakirja nimi, aastakäigu (resp. köite) number, ilmumisaasta, ajakirja number, tsiteeritava töö algus- ja lõppleheküljed. Ajalehe artikli puhul esitada: autori nimi ja eesnime algustähed, artikli pealkiri, ajalehe nimetus ja number ning ilmumise daatum.

6. Arhiivimaterjali kohta tuleb esitada: arhiivifondi nimetus, alljaotuse ja toimiku number, arhiivi nimetus.

Märkus: Arhiivi, arhiivifondi jne. lühendina tuleb ka-

utada bibliograafiaalases kirjanduses jm. tarvitata-
või Uldtunnustatud lühendeid.

7. Kasutatud kirjanduse nimestikus esitatakse töid al-
fabeedilises järjestuses bibliograafias kujunenud nõuete
kohaselt. Marksismi-leninismi klassikute tööd esitatakse
nimestiku esimese osana. Võimaluse ja vajaduse korral on
soovitav eraldada nimestikus allikapublikatsioone ja kasu-
tatud arhiivifonde monograafilisest jm. laadi kirjandu-
sest.

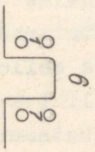
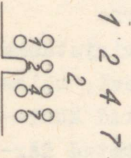
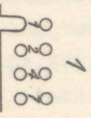
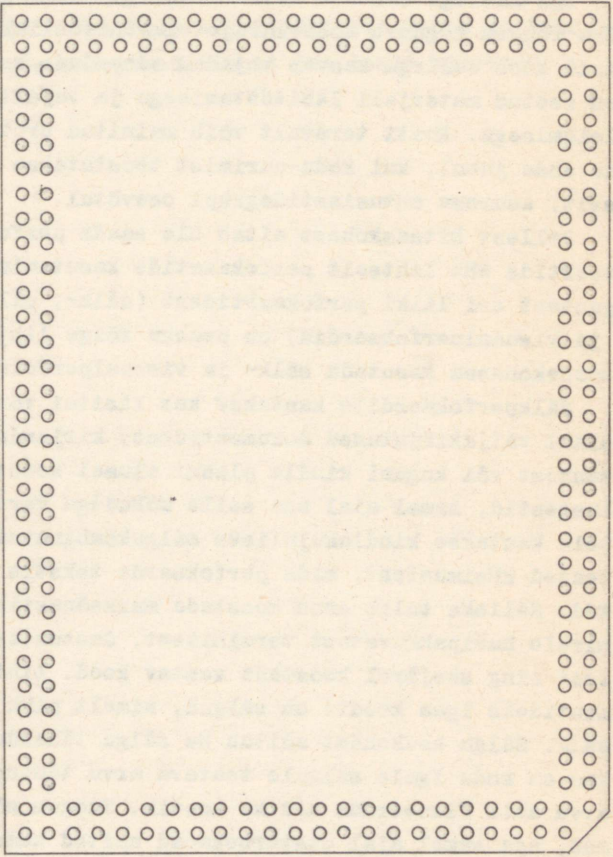
PERFOREERITUD KAARTIDE KASUTAMISEST
KODU-UURIMISES

H. P a l l i,
ENSV TA Ajaloo Instituut

Iga aastaga laieneb meie vabariigis kodu-uurimisrinne. Üha rohkem koguneb kodu-uurijatel väärtuslikku materjali. Kuid koos sellega kasvab vajadus vähendada seda vaeva, mis on seotud materjali läbitöötamisega ja vajalike andmete leidmisega. Eriti teravalt võib mainitud probleem end turda anda juhul, kui kodu-uurimist teostatakse kollektiivselt, suurema entusiastidegrupi osavõtul.

Sellest kitsaskohast aitab üle saada perforeeritud kaartide ehk lihtsalt perfokaartide kasutamine. Mitmesugustest eri liiki perfokaartidest (sälk-, pilu-, masin- ja visuaalperfokaardid) on praegu kõige lihtsam ja otsustarbekohasem kasutada sälk- ja visuaalperfokaarte.

Sälkperfokaardile kantakse kas käsitsi või kirjutusmasinal väljakirjutused dokumentidest, kirjandusest, mälestustest või koguni kindla plaani alusel koostatud küsitlustestid, samal ajal aga selle aukudega varustatud äärtele kantakse kindlakujuliste sälgukombinatsioonide abil teated küsimustest, mida perfokaardi tekstis on käsitletud. Selleks tuleb enne koostada märksõnastik kodu-uurimisele huvipakkuvatest terminitest, daatumitest ja isikutest ning seejärel koostada vastav kood. Lihtsamateks elementideks igas koodis on sälgud, nimelt pikk ja lühike sälk. Sälgu asukohast sõltub ka sälgu tähendus. Otstarbekas on anda igale sälgule teatava arvu tähendus ja selle arvu abil fikseerida nad ka koodis. Toogem mõned lihtsamad, aga samal ajal otstarbekamad näited kümnendüsteemi kasutamisest sälgukombinatsioonide märkimiseks. Kui meil on märksõnu vähe, võib lihtsalt iga auku pidada üheks kindla arvu tähiseks: näiteks esimene sälk on 1, teine 2, kolmas 3, neljas 4 ja nii edasi 5,6,7,8,9,0. Kui meie kä-

PERFOREERITVD HAARDI NAIDIS

sutuses on 30 paari auke, siis esimese kümnega märgime sajalisi, teisega künnelisi, kolmandaga ühelisi. Kui aga auke on vähem, tuleb juba kasutada enam kokkuhoidlikke süsteeme. Näiteks tähistagem neljast augupaarist esimest 1-ga, teist 2-ga, kolmandat 4-ga, neljandat 7-ga. Vastavad lühikesed sälgud annavad siis arvud 1,2,4,7. Kaks pikka sätku 1 ja 2 on siis vastavalt 3; 1 ja 4 on 5, 1 ja 7 on 8, 2 ja 4 on 6, 2 ja 7 aga 9. Leppeliselt tähistavad pikad sälgud 4 ja 7 nulli. Seega juba 12 augupaariga võime märkida kolmekohalisi arve. Peale eeltoodute on veel palju teisigi võimalusi. Mitmesuguste sälgukombinatsioonidega saab tähistada ka tähti. Ühe tähe märkimiseks kulub eri süsteemides kolm kuni kaheksa augupaari.

Koodidesse, nagu juba märgiti, on märksõnad kantud kindla arvu all. Olgu näiteks „sulased“ märgitud arvuga 258. Vastavalt kasutatavale süsteemile teeme perfokaardi augustatud servale nõutavad sälgud. Hiljem, kui meil on vaja leida märksõna "sulased", pistame läbi 258 märkivate aukude vardad ja meid huvitavad kaardid langevad välja. Sälkimiseks võib edukalt kasutada looma kõrva sälkimise tange; vardaid aga võib valmistada 1,5 mm² läbimõõduga terastraadist ehk vanadest jalgrattakodaratest.

Visuaalperfokaarte kasutatakse abikartoteekide koostamisel teatud kindla teema kohta. Eriti soovitatav on neid kasutada siis, kui materjali ei saa kanda sälkperfokaardile (lahtistel lehtedel, vihikutes, ajalehtedes, raamatutes, ajakirjades jms. leiduvad andmed). Need materjalid tuleb enne nummerdada ja siis vastavad numbrid hariliku pliiatsiga tehtud ringikesega kanda visuaalperfokaardi vastavale ruudule.

Võrdlemisi lihtsaid abivahendeid nõudvate perfokaartide kasutamine tõstab tunduvalt iga üksiku, kuid eriti just kodu-uurijate kollektiivi tööviljakust.

KODU-UURIMISES

R. M a r a n,

ENSV TA Teadusliku Informatsiooni Laboratoorium

Viimastel aastatel on fotograafia ja amatöörkinematograafia Eesti NSV-s laialdaselt levinud, mistõttu on isegi raske ette kujutada järjest hoogustuvat kodu-uurimistööd ilma nende kaasaega jäädvustavate vahenditeta.

Kõigepealt peaks jäädvustama sündmusi meie tänapäeva elust ja tööst, samuti aga ka juba unustusehõlma kaduvaid rahvatraditsioone, mälestusmärke ja esemeid. Nii osutaksid kodu-uurijad järgnevatele põlvedele ja ajalooteadusele hindamatu teene. Fotograafia ja kinematograafia kaasabil saame kaasajast kõige tõepärasema dokumentaalse pildi.

On Usna loomulik, et igal kodulooringil oleks oma foto- ja filmoteek, mida peetakse ühtse vormi kohaselt. See hõlbustaks nende kasutamist nii kohalikus kodu-uurimises kui ka erialases teaduslikus uurimistöös. Fototeegi pidamisel on soovitatav järgida alltoodud nõudeid.

1. Valmistada kõik fotod ühesugused formaadis (13 x 18 cm) kõrgläikega paberile. Iga foto säilitada eri ümbrikus. Ümbrikule ja foto pöördele märkida:

- a) fotol jäädvustatud sündmuse või eseme nimetus (juhul kui fotol on kujutatud inimesi, anda ka nende nimed);
- b) pildistamise aeg ja koht;
- c) foto autori nimi ja aadress;
- d) foto number fototeegis.

Ümbrikud fotodega säilitatakse kartoteegikasti-taolistes sahtlites või ka mappides. Fototeegi kohta on soovitatav pidada üldnimestikku, kuhu on märgitud foto järjekorranumber ja nimetus. Üldnimestik on vajalik fotode leidmiseks.

2. Kodulooringi fotonegatiivide kogu tuleb tavaliselt

säilitada pikemat aega, mis dikteerib küllaltki ranged hoidmise tingimused. Nii 35 mm kui ka 60 mm laiuste filmide rullides hoidmine on täiesti väär.

Õigeks tuleb lugeda 60 mm laiuste negatiivide säilitamist kalkast või pärgamendist eraldi ümbrikutes. 35 mm laiuse filme on sobiv säilitada pikergustes ümbrikutes kuue kaadriga filmitükina. Iga negatiivi äärele tuleb märkida number. Ümbrikule märkida sama number ning andmed negatiivil kujutatud eseme või sündmuse kohta, pildistamise aeg ja koht ning foto autori nimi ja aadress.

Sündmused kodulooringi tööpiirkonnas, mida ei ole võimalik ülevaatlikult staatilise kujutisena fotoaparaadi abil jäädvustada, kuuluvad jäädvustamisele kinematograafiliste vahenditega. Filmi loomisel peab aga silmas pidama, et üksikud ilusad ja õnnestunud kaadrid ei moodusta kokkuliidetuna veel filmi. Kodulooline lühifilm saab olla sisukas ja ülevaatlik ainult siis, kui ta moodustab tervikliku jutustuse toimunud sündmusest. Enne filmimisele asumist tuleb kodulooringil põhjalikult tutvuda sündmuse sisuga ja arvatava käiguga ning selle põhjal koostada filmi kaadrite plaan. Alles siis võib praktiliselt filmima asuda.

On äärmiselt vajalik, et igas kodulooringis oleks vähemalt üks inimene, kes tunneb fotograafiat. Fotograafiliste teadmiste omandamisel on võimalik saada konsultatsioone Tallinna, Tartu, Kohtla-Järve, Narva ja Paide fotoklubidest.

H. P a l l i,
 ENSV TA Ajaloo Instituut

Rootsi oli XVII sajandil muutunud suurriigiks, kelle valdused igast küljest piirasid Läänemerd. Kontrollides niisuguseid suuri jõgesid, nagu Neeva, Daugava, Oder, Elbe hoidis Rootsi sel või teisel määral oma käes nende jõgede tagamaade kaubandust. Sellise olukorraga ei suutnud leppida Uha tugevnevad Rootsi naabrid, eriti Venemaa. 1699. aastal sõlmisid Saksimaa, Venemaa ja Taani omavahel Rootsi-vastase liidu.

Järgmisel aastal alustasid liitlased sõjategevust Rootsi vastu. Kuid sõja algus kulges liitlaste ebaõnne tähe all. Taanit sunniti rahu sõlmima, Vene väed said Narva all raskesti lüüa. Seejärel suundus Rootsi kuningas Karl XII oma peavägedega Poolasse. Eesti alale jäi oma väliväega ooberst, hiljem kindralmajor W.A. Schlippenbach. Baltimaal asuvate Rootsi vägede vastu tegutseva Vene korpuse ülemjuhatajaks määras Peeter I B.P. Šeremetevi. Viimasel õnnestus 1701. aasta lõpul lüüa Schlippenbachi Erastvere lahingus.

1702. aastal otsustas Vene väejuhatus alustada Ingerimaa järkjärgulist hõivamist. Enne seda aga taheti purustada Liivimaa asuv Rootsi välivägi. Schlippenbach seevastu kavatses 1702. aasta suvel lüüa Vene vägesid ja hõivata Pihkva. Kuid kohaliku elanikkonna laiade masside vastuseisu tõttu ja seepärast, et Rootsist saabuvad täiendused anti ainult peavägede käsutusse, ei õnnestunud W.A. Schlippenbachil oma lippude alla vajalikul arvul mehi saada.

1702. aasta suvine sõjakäik algas Vene vägede kindla ofensiivi tähe all. 12.juulil vkj. (13. juulil rootsi kalendri järgi) alustas 18 000-meheline Šeremetevi korpus Pihkvast oma retke. Kolm päeva hiljem jõudsid Vene väed Liivimaa piirile. Schlippenbachi peakorter asus sellal

Sangastes. Juba 16. juulil toimuvad esimesed kokkupõrked Vene ja Rootsi vägede luuresalkade vahel. Vangivõetud juustustasid, et Rootsi väed asuvad Sangaste ümbruses.

W.A. Schlippenbachile sai aga luurajate andmetest selgeks, et lähenevad Vene vägede peajõud. Kuigi Sangastes oli küllaltki hea positsioon, ei julgenud Schlippenbach, kartes ümberpiiramist Vene vägede poolt, sinna edasi jääda. Ta kutsus kokku sõjanõukogu ja, kartes vastutust, las kis ohvitseridel oma allkirjaga kinnitada taganemise otsust.

17. juulil alustasid Rootsi väed taganemist. Nende tee viis Laatre kaudu Üle Väike-Emajõe. Schlippenbach kavatses Emajõe taga paremat kaitset organiseerida, toetudes veejoonele. Paraku oli aga Emajõgi pika põua tõttu õige madalaks muutunud. Pealegi ei andnud Vene väed Schlippenbachile mahti kindlustuda Emajõe teisel kaldal. B.P. Šeremetev saatis kohe 4000-mehelise grupi Schlippenbachi taanduvat väge taga ajama. 18.(19.)juulil 1702. aastal, s.o. kakssada kuuskümmend aastat tagasi, toimus Hummuli mõisa (kuhu oli asunud Schlippenbachi vägi) ja Emajõe vahel Hummuli lahing. 4000-meheline Vene eelvägi ületas osalt pontoonsildadel, osalt aga lihtsalt läbi madala vee sumades Emajõe.

Kui Schlippenbach märkas, et tegemist on vaid eelväega, andis ta käsu neid rünnata. Vaatamata suurele ülekaalule (Schlippenbachil oli umbes 7000 meest) ei suutnud Rootsi väed Vene eelväge enne abi kohalejõudmist purustada. Kuigi Vene väe avangard oli sunnitud taganema jõeni ja Schlippenbachi mehed said saagiks nende suurtükid, suutsid venelased sillapead Emajõe teisel kaldal enda käes hoida.

Vahepeal jõudsid järk-järgult kohale Šeremetevi peaväed. Nüüdsest peale läks ülekaal kindlalt Vene vägede kätte. Rootsi jalavägi (peale nende, kes enne suutsid met-
sa põgeneda) piirati ümber ja langes kas võitluses või võeti vangi. Rootsi ratsavägi eesotsas Schlippenbachiga

põgenes häbiväärselt Pärnu. Rootslased kaotasid surmasaanutena ja haavatutena 2000 meest (venelaste kaotused olid umbes poole väiksemad) ja vangilangenutena ligikaudu 300 meest.

Peale lahingut suundus Šeremetev koos peajõududega Tartu alla, kus läks Rootsi vägede tugipunkti Mõniste vastu. 6. augustil vallutatigi Mõniste, seejärel 22. augustil Alūksne. Vahepeal laastasid väiksemad Vene väerühmitised ümberkaudu maad ja purustasid Valmiera juures väiksema Rootsi väe. Septembri algul pöördusid Vene väed Pihkva juurde tagasi.

Hummuli lahing oli pöördepunktiks sõjategevuses Balti tandril. Sellest lahingust peale läks initsiatiiv täiesti Vene vägede kätte. Nad võisid asuda Ingerimaa ning seejärel Narva ja Tartu hõivamisele. Segipaisatud sõjamajandus ei võimaldanud Rootsi võimudel kohapeal organiseerida suuremaid kallaletunge Vene poolt hõivatud aladele. Selles mõttes on Hummuli lahing tähtsaks etapiks Eesti üleminekul Vene võimu alla.

KOHA- JA LOOMANIMEE UURIMISEST

Madis N o r v i k,

ENSV TA Keele ja Kirjanduse Instituut

Kohanimed säilitavad endas sageli vorme ja sõnu, mis on tänapäeva eesti keelest hoopis kadunud või ei ole enam üldtarvitavad. Eestis leidub küllaltki selliseid kohanimesid, mis on pärit saksa, vene, rootsi või mõnest muust keelest. Seega annavad kohanimed väärtuslikku lisa mitte üksnes eesti keele ajaloo, vaid ka asustusajaloo tundmaõppimisele.

1. Andmete usaldatavuse pärast on väga oluline, et teadeteandja (nn. keelejuht) oleks hea mäluaga vanem inimene, kes on pärit samast kohast ning seal ka pidevalt elanud.

2. Teatud kindlapiirilisel alal (näiteks külast) kirjutatagu üles kõik kohanimed, mida üldse antud kohas tuntakse, nagu talude, saunade, põldude, heina- ja karjamaade, metsade, soode, jõgede, järvede, neemede, saarte, lahete, sügavike, küngaste, mägede, kivide jne. nimed.

3. Iga eri kohanime kohta täidetakse eri sedel (valge joonteta paber mõõtmetega 10 x 8 cm). Kui ühel kohal on mitu nime, siis tuleb igal sedelil viidata ka paralleelsele nimedele.

4. Sedeli vasakusse ülemisse nurka kirjutatakse märksõna (kohanimi ja üldnimi kirjakeelselt) ning tõmmatakse joon alla. Seejärel antakse kohanime häälduspärane kuju ja kolm kohakäänat (vastused küsimustele: kuhn? kus? kust?).

5. Ülakomade vahel esitatakse koguja seletus, millest peab selguma, missugusest kohast on juttu ning kus see täpselt asub.

6. Järgnevalt tuuakse ära keelejuhi jutustus, mis on otseses seoses kõnealuse kohanimega. Väga hea oleks, kui see annaks vastuse küsimustele, miks on kohal selline nimi, mida see tähendab ja kas nimi on vana või uus. Üles märgitagu igasugused teated, vaatamata sellele, kas need

on usutavad või mitte.

7. Vajalik on kirjeldada koha ümbrust (maastikku) eriti siis, kui kohanimi võib sellega kuidagi seotud olla. Seejuures on võimalik kasutada fotoaparaadi abi. Teretulnud on ka igasugused lihtsad skeemid ja plaanid.

8. Väärtuslikku lisamaterjali pakuvad mitmesugused kirjalikud allikad (ostulepingud, kohakaardid, talude nimesetikud jne.). Ärgu unustatagu lisamast dokumendi nimetust ja aastaarvu!

9. Sedeli allserva keskele märgitakse keelejuhi nime-tähed ja vanus. Paremasse nurka kirjutatakse endise kihelkonna (= murraku) lühend ja selle alla küla või asunduse nimi, kus elab keelejuht.

x x
x

Nagu kohanimede nii ka koduloomade (ja -lindude) nimede puhul on vaja, et iga nimi oleks kantud eri sedelile ning et sedeli allserval leiduksid kõik vajalikud andmed.

1. Märksõnaks on loomanime nimetav kääne. Edasi antakse sama nime omastav ja osastav kääne.

2. Seejärel ülakomade vahel on seletatud, millisesse loomaliiki nimekandja kuulub (veis, hobune, koer, kass jne.) ja kas on tegemist ema- või isaloomaga.

3. Sedeli järgnevas osas leidugu vastus küsimusele, mis on aluseks olnud nimepanemisel. Kas on arvesse võetud looma välistunnust (värvust, sarvi jne.), iseloomuomadust, sünniaega või -päeva?

4. Erilist tähelepanu pööratagu endisaegsetele loomanimedele. Püütagu selgitada, missugused vanad loomanimed on veel säilinud, missugused aga kadunud (millal neid viimati tarvitati). Missuguseid nimesid on hakatud alles tänapäeval loomadele panema?

Metoodilist kirjandust

1. Kogumistöö juhendaja eesti keele alal, nr. 3, Tartu 1953.
2. Kogumistöö juhendaja eesti keele alal, nr. 6, Tartu 1955.
3. Kodumurre, nr. 3-4, Tallinn 1962, lk. 70-89.

Kohanime näidissedel

Laksi t.

Laksi talu
Laksile, Laksil, Laksilt
(vt. ka Käärasilla t.)

'talu Rannametsa külas; am. n.
Käärasilla, rahvasuus Laksi'

Vana peremjõs õlli postti kaõnu ja
postitasku lapp laksunu ikki sellel pãäl
laks! ja laks! sellest akatu ütlemas:
"Juba vana Laksi tuleb."

Hãã
M. K. 69 Rannametsa k.

Loomanime näidissedel

Esmik

Esmiku
Esmikut

'lehma nimi'

Nimi pandud esmaspäeval sündinud
vasikale.

pãëve järge pandi ka nimesi,
esmaba - Esmik.

vana Tõs
M. L. 55 Peerni k.

KODU-UURIMINE JA MATKAMINE

A. K a s k n e e m,
ajakirja "Tehnika ja Tootmine" toimetus

Matkamisega tegeles Eesti NSV-s 1961. aastal ligikaudu 130 tuhat inimest. Üle saja tuhande oli neid, kelle teed kulgesid oma vabariigis.

Osa matkajaist tegeleb kodu-uurimisega teadlikult, enamik on aga sellest üsna vähe kuulnud. Kuid vähemalt pooltest matkajatest võivad kodu-uurijad saada.

Matkaja teeb peatusi tavaliselt vaid ööajaks, kuid uurida võib ta ka liigeldes. Liitati - õigeks matkajaks ei peeta tagi "kilomeetrite neelajat", vaid inimest, kes selle kõrval, et tunneb matkates rõõmu kaunist loodusest ja heast matkakollektiivist, ka silmade ja kõrvadega võimalikult palju muljeid kogub ning need teadlikult mõtteis ja kirjasõnas läbi töötab.

Matkatakse - nooremad oma kodu ümbruses, vanemad kaugemal, ja kõik nad näevad tavaliselt (kui ainult oskavad tähele panna) varem mittenähtut. Ning kõige nähtu hulgas on palju seda, mis kihutab hiljem huvitavasse paika tagasi tulema, et sellega põhjalikumalt tutvuda ja veelgi midagi uut näha. Nii tekib uurimine, nii kasvavad uued kodu-uurijad.

Koolinoori peaksid õhutama matkamisele ja kodu-uurimisele ning neid vastavalt juhendama õpetajad. Matkajate hulgas on kõigi mõeldavate elukutsetega isikuid, kuid kahjuks - pedagooge kõige vähem. Tallinna kümnetuhandelise matkajatepere hulgast võib üldhariduslike koolide õpetajad üles lugeda ühe käe sõrmedel. Väljaspool pealinna on olukord ainult veidi parem. Ometi teevad koolinoored (ja seda õpetajate soosimisel) väga palju "turismi": bussil või veoautol kihutatakse päevas läbi oma kolmsada kilomeetrit (peatus Võhmas - pudel "limpsi", peatus Viljandis - pudel "limpsi", peatus Nuias - kust saaks "limpsi"?) - ja see ongi kõik.

Enne matkale asumist tuleks kõigi võimalike allikate abil selgitada, mida võidakse teel kohata, mida on oodata. Viiakse läbi ühine arutelu, mis sisaldab ka kodu-uurimise elemente. Enamasti on igal paikkonnal kohapeal "elav entsüklopeedia". Püütakse teada saada, kes see on, et siis matkal temalt võimalikult palju kuulda nii sealsete uute kui ka vanade nähtuste kohta. Matkamisel lastakse silmadel teadliku pilguga ringi käia: tutvutakse pinnavormide, maa-varade, taimede, loomade, etnograafia, kohalike majanduslike ettevõtetega jne. Matkamisel ja kodu-uurimisel süveneb loodusearmastus. See tähendab, et väheneb inimeste poolt looduse rüüstamise oht.

Matkajad tavaliselt juba oskavad matkapäevikut pidada. Matkapäevik on hea abiline andmete pärastisel läbitöötamisel ja täpsustamisel, samuti sügiseste kodulooliste arutusõhtute sisustamisel, kus vestlust täiendab matkal tehtud fotode ning jooniste vaatlemine.

Enamik meie vaatamisväärsusi on tähistamata ja viitamata ning jäävad seetõttu paljudel matkajatel nägemata. Aga teadlikud matkajad (nagu Rakke keskkooli ja Tartu 2. keskkooli noored) aitavad ise kaasa vaatamisväärsuste tähistamisele või teevad ettepanekuid nende tähistamiseks. Niisugused matkajad hoiavad ka ise vaatamisväärsusi, ei lõika neisse kuupäevi ega nimetähti ega riku muul viisil.

Kindlakskujunenud matkagrupil on soovitatav esialgu teha n.-ö. üldteemalisi matku, kus pööratakse tähelepanu võrdselt kõigile olulistele nähtustele matkateel. Hiljem võib korraldada matka kindla teema läbitöötamiseks ja just selle teema piires andmete kogumiseks (mis muidugi ei keela ka muust nähtust-kuuldust rõõmu tundmast).

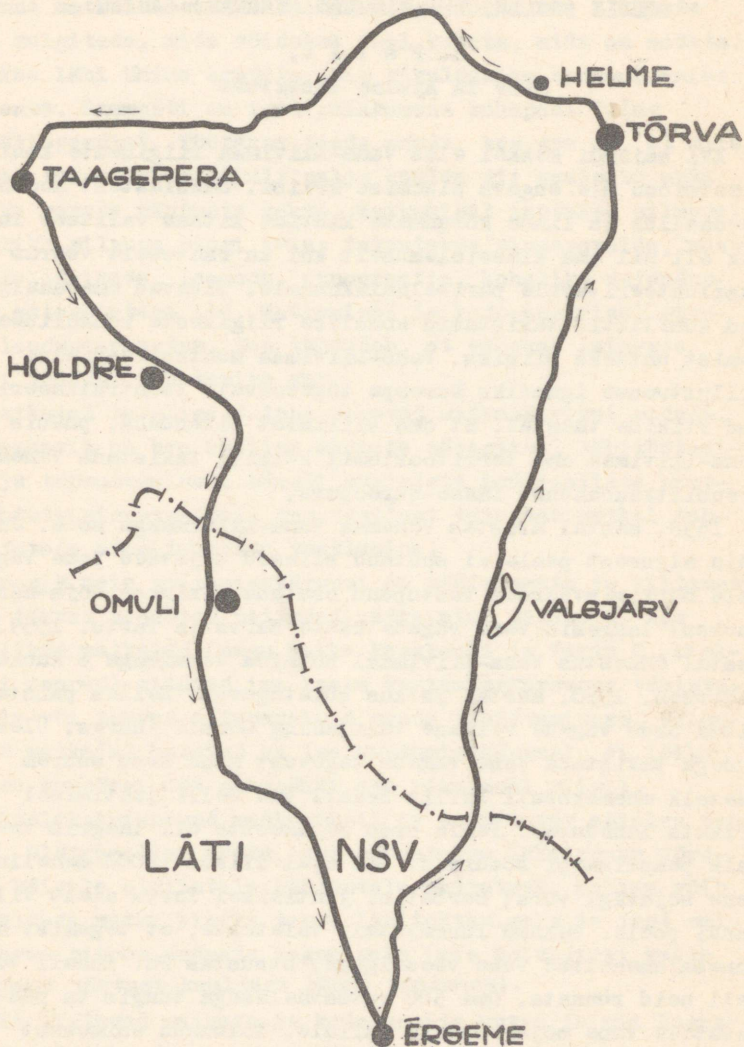
Nii liituvad matkaja ja kodu-uuriija huvid ja nii kasvavad nad teineteist. See süntees on mõlemale poolele huvitav ja ka kasulik.

H. P a l l i,

ENSV TA Ajaloo Instituut

XVI sajandi keskel elas Vana-Liivimaa riigikeste konföderatsioon üle sügava sisemise kriisi. Sakslastest koosnev feodaalide ja linna kõrgemate kihtide kitsas valitsev ladvik oli nii oma klassiolemuselt kui ka rahvuselt võõras ekspluateeritavale päriselanikkonnale. Pidevad omavahelised konfliktid takistasid kohalike riigikeste konsolideerumist ühtseks riigiks. Vana-Liivimaa muutus feodaalse killustumuse igandiks Euroopa tugevnevate tsentraliseeritud riikide taustal. Et oma säilimist pikendada, püüdis Vana-Liivimaa oma territooriumil kõigiti takistada Venemaa transiitkaubandust Lääne-Euroopaga.

1558. aastal alustas Venemaa Vana-Liivimaaga sõda. Juba sõja algusest peale ei suutnud siinsed sõjaväed Vene vägedele märkimisväärset vastupanu osutada. Esimese sõja-aasta jooksul langesid Vene vägede kätte Narva ja Tartu. 1559. aastal õnnestus Vana-Liivimaal sõlmida Venemaaga 6 kuuks vaierahu. 1560. aastal jätkus sõjategevus. Selles paistab silma ordu vägede viimane välilahing Oomuli juures. Ülesandega takistada Vene vägede tegevust asus ordu suurem väesalk maamarssali Philip Schall von Belli juhtimisel Trikata lähedusse. Peale ordu sõjameeste oli laagris veel salk peapiiskopi sõdureid. Sel ajal liikus 12000-meheline Vene sõjavägi vürst Barbatini juhtimisel Tartu alalt Viljandi poole. Saanud luurajatelt valeteadete, et tegemist on mõnesajamehelise Vene väesalgaga, otsustas Ph. Schall von Bell neid rünnata. Oma 500 ratsaväelasega tungis ta puhkavatele Vene sõjameestele kallale. Toibunud esimesest üllatusest, piirasid Vene väed ordu sõjamehed sisse. Seejuures olid neile abiks hästi ümbrust tundvad teejuhid kohalike elanike hulgast. Ainult osal peapiiskopi mees-

TÕRVA - TAAGERERA - HOLDRE -
 OMULI - ÆRGEME - TÕRVA EKS-
 KURSIOONI MARSRUUDI SHEEM

test õnnestus põgeneda. Lahing lõppes ordu vägede täieliku purustamisega. Teiste seas langes vangi ka väesalga juht, mitu komtuuri ja foogti. Varsti pärast lahingut langes Viljandi.

Oomuli lahing kiirendas Vana-Liivimaa lagunemisprotsessi ja tema Vene vägede poolt hõivamata osade üleminekut Poola, Rootsi ja Taani valdusesse.

VALGJÄRV

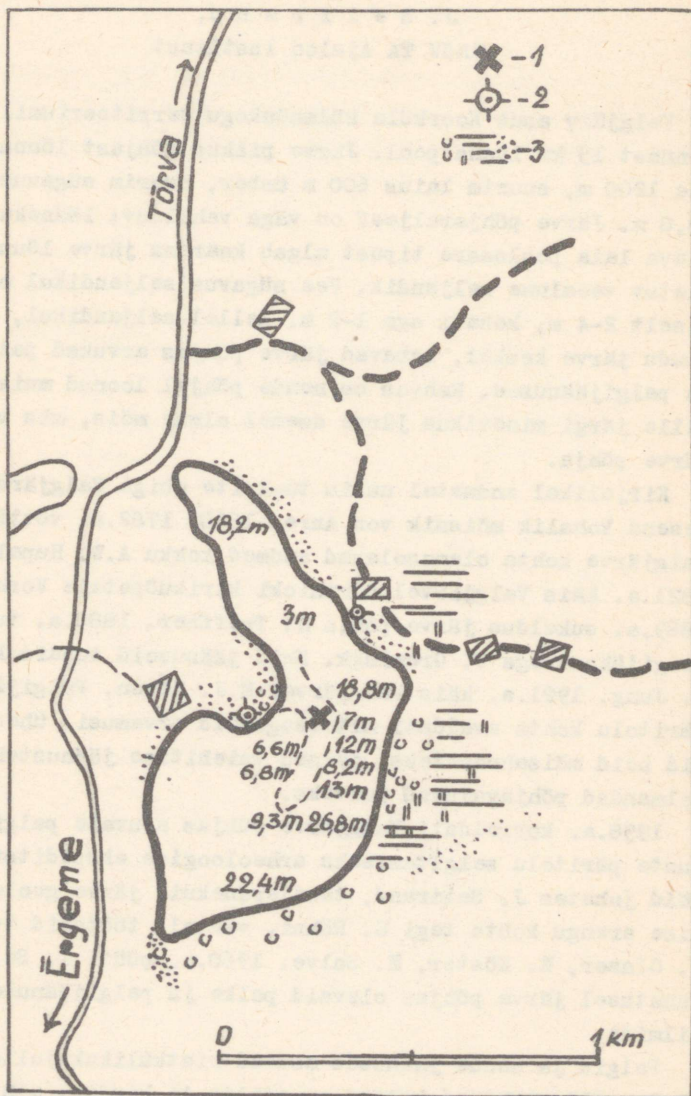
J. Selirand,
ENSV TA Ajaloo Instituut

Valgjärv asub Koorküla külanõukogu territooriumil Tõrva linnast 15 km lõuna pool. Järve pikkus põhjast lõunasse on üle 1200 m, suurim laius 600 m ümber, suurim sügavus 26,8 m. Järve põhjareljeef on väga vahelduv; läänekaldal oleva laia poolsaare tipust algab kaarena järve lõunaossa ulatuv veealune seljandik. Vee sügavus seljandikul on keskmiselt 2-4 m, kohati aga 1-2 m. Sellel seljandikul, ligikaudu järve keskel, lebavad järve põhjas arvukad palgid ja palgijäänused. Rahvas on nende põhjal loonud muistendi, mille järgi minevikus järve asemel olnud mõis, mis vajunud järve põhja.

Kirjalikel andmetel uuris tuukrite abiga Valgjärve esimesena kohalik mõisnik von Anrep 1640. 1782.a. võttis Valgjärve kohta olemasolevad andmed kokku A.W. Hupel. 1821.a. käis Valgjärvel Burtnicki kirikuõpetaja Vorhoff. 1869.a. sukeldus järve põhja H. Treffner. 1880.a. tutvus palgijäänustega C. Grewingk. Neid jäänuseid tundis ka J. Jung. 1921.a. käis Valgjärvel M.J. Eisen. Palgijäänuste päritolu kohta avaldati mitmesuguseid arvamusi: ühed pidasid neid mõisahooneteks, teised vaiehitise jäänusteks, kolmandad põhjavajunud parveks.

1958.a. korraldati Valgjärve põhjas asuvate palgijäänuste päritolu selgitamiseks arheoloogide ekspeditsioon. Tõid juhatas J. Selirand, tähelepanekuid järve geoloogilise arengu kohta tegi E. Rähni, vee all töötasid tuukrid E. Glazer, E. Köster, M. Salve. 1960.a. püüti J. Seliranna juhatusel järve põhjas olevaid palke ja palgijäänuseid filmida.

Palgid ja nende jäänused asuvad ristkülikukujulisel alal, mille lühemad küljed on edelas ja kirdes; ala võtab

VALGJÄRVE SJØEM

enda alla ümmarguselt 700 m² Enam-vähem terveid okaspuu-
palke on 74 (pikkus osalt kuni 9 m, läbimõõt kuni 30 cm);
peale nende on põhjamudal terve hulk palgijäänuseid. Palk-
gid asuvad üksteise suhtes enam-vähem risti. Paljud palk-
gid on töötlemisjälgedega: nende otstesse on raiutud ris-
ti läbiminevad avad (suurus kuni 30 x 24 cm²). Palkide
vahel on kuni 20 cm läbimõõduga postid ja peenemad vaiad,
viimaste alumised otsad on teritatud kirvega. Palkidel,
vaiadel ja postidel on põlemise jälgi. Mitmes kohas on
palkide vahel kive; kirdeosas on umbes ühemeetrise läbi-
mõõduga ringikujulisel alal terve lasu põlenud peasuuru-
si kive. Ilmselt on tegemist inimkäte poolt püstitatud
ehituse jäänustega; ehitus on nähtavasti hävinud tules.

Leitud keraamika (kaheksa omavahel osalt kokku sobi-
vat savinõu kildu ja poolik savinõu) põhjal kuulub ehi-
tus I aastatuhande teise poolde, kuid pole võimatu, et
tema kasutuselolek ulatus ka väljapoole antud ajalisi
raame. Veel ei ole võimalik kindlalt öelda, kas ehitus
oli püstitatud vee kohale või ulatus omal ajal praegune
veealune seljandik veest saarena resp. poolsaarena välja.
Tõenäoliselt on Valgjärve ehitus olnud ühe muistsest
eesti kogukonnast eraldunud rikka ülika omapärane kind-
lustatud asula, mille püstitamisel peeti silmas veekogu
kaitsevõimet.

Valgjärve edelanurga juures asuvast allikast on lei-
tud mõned I aastatuhande teise poolde kuuluvad odaotsad.

Kirjandus

J. S e l i r a n d, Valgjärve arheoloogilise uurimise
esialgseid tulemusi. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toi-
metised, IX kd., Ühiskonnateaduste seeria, 1960, nr. 3,
lk. 268-275.

HELME ORDULINNUS

V. J ä r v,

ENSV TA Ajaloo Instituut

Helme (vanades dokumentides ja allikais Helmede, Helmed, Helmode, Helmd jne.) omandas administratiivse ühiku tähtsuse pärast maa vallutamist sakslaste poolt XIII sajandil. Ordu alana näib Helme esialgu alluvat Karksi foogtile, pärastpoole kuulus ta aga otseselt Cesise alla, mis oli Liivimaa ordumeistri kauaaegseks residentsiks. Helme ala oli siis ordumeistri "lauamõisaks".

Helme ordulinnuse asupaiga valikul arvestasid sakslasest maavallutajad ilmselt selle asendi looduslike tingimusi, mistõttu juba eestlased olid enne seda rajanud siia oma maalinna. Suurepäraseid kaitsevõimalusi pakkus siin kõrgendik. Järsu mäeseljaku kaitsevõime tõstmiseks on inimkäte abi vajatud sel määral, et kaks kraavi sisse lõigata. Läheduses voolav oja võimaldas kaitset täiendada veega. On ilmne ja tõenäoline, et esimesi töid loodusliku kaitse tugevdamiseks tegid juba eestlased oma linnamäe rajamisel.

Helme ordulinnuse asutamise üle ürikud vaikivad. Hilisemast ajast on Helme ordulinnuse kohta andmeid üsna vähe. Mütürijäänused ja põhiplaan võimaldavad dateerida selle linnuse ehitamist XIII sajandi teise poolega. Mõnedel andmetel on kindluse ehitustöid alustatud 1265. aastal.

Oma läheduse tõttu lõunapoolsele eesti rahvuspiirile on Helme ordulinnusel olnud ajaloos kaunis suur strateegiline tähtsus. Armutult laastasid Helme ümbruskonda sakslased, lätlased, leedulased, poolakad, rootslased ja nende kaaslased eestlaste muistse vabadusvõitluse ajal.

Suuremaid kokkupõrkeid ja lahinguid Helme ordulinnuse piirkonnas on toimunud 5: 1) 1218. aasta sügissuvel Puide küla ligidal Hummulis ühelt poolt sakslaste, nende liit-

laste ja kaaslaste - lätlaste ning liivlaste - ja teiselt poolt venelaste vahel; 2) 1329. aasta septembris arvata-vasti Helme kiriku (Suure Isamaasõja ajal hävinud) ligi-duses orduvõe ja leedulaste vahel (viimaseid olevat tape-tud 500); 3) 1501. aasta novembris Helme ordulinnuse ligi-dal 2 kokkupõrget venelaste ja Tartu piiskopi meeste vahel. Olgugi et Tartu piiskopi väed said kaotuse osaliseks, ei suutnud venelased tugevasti kindlustatud ordulinnust val-lutada; 4) 1560. aasta 2. augusti lahing Oomuli mõisa juu-res orduvõe ja venelaste vahel; 5) 1702. aasta 19. juulil lahing Hummuli mõisa ligidal rootslaste ja venelaste vahel (vt. kahe viimase lahingu kohta H. Palli kirjutusi käesole-vas kogumikus).

Keskaegse Vana-Liivimaa saksa kolonisaatorite omavaheli-sed suhted on küllalt rikkad nendevahelistest tülidest ja kokkupõrgetest. Üks põnevamaid neist Liivimaa ordu juht-konnas eneses leidis aset Helme ordulinnuses, kus ühel sü-gisööl 1471. aastal vandeseltslased vangistasid ja taganda-sid ametist Ordumeister Johann Wolthuss von Herse, kes järgmisel aastal lõpetas oma elu Cesise lossi vanglas.

Väga huvitav ja omapärane olukord oli Helmes 1563. aas-tal. Temast oli kujunemas pooliseseisev pärandatav valdus, mida piirasid kolme riigi - Vene, Poola ja Rootsi poolt okupeeritud alad. Selline olukord oli kujunenud oma sise-mises jõuetuses kokkuvarisenud ordu päranduse jagamisel. Venelased olid vallutanud endise Tartu piiskopkonna ja Viljandi ühes temale kuuluva alaga, haarates seega Helmet idast ja põhjast. Rootslased võtsid kõnesoleva aasta 7. augustil Karksi, tulles Helme naabriks läänes, poola-kad aga, kes nende poolt ordule pealesunnitult lepinguga olid saanud suurema osa ordu pärandusest, asusid lõunas. Helme oli juba varem lühikest aega Poolale kuulunud. 1563. aasta sügisel läks ta jälle poolakate kätte.

Poola võimu perioodil muutus talupoegade elu raskeks. Suurimaks koormiseks oli tegu. Helme ordulinnuse ümbrus

nagu kogu Liivimaagi oli pika sõja, nälja ja katkude tagajärjel elanikest väga hõredaks jäänud. Seetõttu tõstetakse Poola valitsuse ajal esile koloniseerimise küsimus. Helmes on märgata teatud koloniseerimisüritust Rootsi aja algul, kuid selle juured näivad tagasi ulatuvat Poola aega. Nimele kohtas tuntud reisikirjelduste autor Adam Olearius oma läbisõidul Helmest 1633. aastal mõningaid sakslasi, kes talle kaebasid oma kurba saatust, jutustades, et neid, käsitöölisi, olevat igasuguste elutarvete külluse töötamisega mõningate aastate eest Saksamaalt Helmesse maad harima meelitatud.

Rootsi võimu ajal (1629–1710) toimunud välissündmustest tabas sõda Venemaaga (1656–1661) ka Helmet. Helme sattus sõja ajal 1657. aasta lõpus leedulaste kätte. Kuid juba järgmisel, 1658. aastal olid leedulased sunnitud venelaste pealetungi kartusel maalt lahkuma. Nad jätsid küll mõned linnused, nende hulgas ka Helme, eneste kätte. Järgnevas vahelduva õnnega sõjategevuses leedulaste ja rootslaste vahel vallutasid viimased ooberst Glasenapi juhatusel 25. mail 1658. aastal Helme ordulinnuse teistkordselt leedulastelt, tapsid suurema osa meeskonnast, võtsid ülejäänud vangi ja purustasid siis püssirohu abil linnuse kindlustised.

Helme ordulinnus kui täiesti iganenud kindlus muudeti varemeiks, milleks ta on jäänud tänapäevani.

Helme ordulinnusest on säilinud kõrged aknaavaustega maakivimüürid, mis suvel kaovad puude varju. Nagu müüride järgi näha, kujutab alus endast põhja-lõuna suunas väljavenitatud ovaal, mille õhtupoolne külg on sissepoole kumer, nagu näib, kohandatud kingule, millele linnus on ehitatud – tõenäoliselt vanale maalinnale, mis siin võis varemalt asuda. Pealinnuse mõõtmed on 120 x 60 m. Kindluste vöönd on ehitatud kontsentriliselt, kusjuures on lähtunud neljanurgelisest tornist linnuse lõunaküljel. Mäeseljakul leiduvad palissaadid on järk-järgult asendatud kivimüüri-

dega. Vanemad müürid on eranditult ehitatud ainult põllukividest, uuemate ehitusosade ja akende juures on kasutatud ka telliseid.

Helme ordulinnus oli algsest ainult müüridega kaitstud linnus. Alles XIV sajandi teisel poolel rajati linnuse kirdenurka kaks flaneerivat tornitaolist ehitust. Nende hilisemat päritolu tõestab müüride ehitamise tehnika. Linnuse peasissekäigu juures oli suur kivisild, mille ees asetses sillapeataoline ehitus, mis oli säilinud veel XIV sajandil.

Eeslinnusest, mis asus lõunas, pole müüre säilinud, kuid maapinnal on võimalik silmata kiviprügi, mis on ainuke eeslinnuse müüridest. Praegu kasvavad linnusel puud. Linnuse vallikraavidest on säilinud ainult nõgestega lohuke, mille põhjas on kiviprügi ja üksikuid suuremaid kive.

ANDMEID TÕRVA-MÕNISTE-TÕRVA
MARSRUUDIL TOIMUVA EKSKURSIONI KOHTA

J. E i l a r t,

ENSV TA Looduskaitse Komisjon

Ekskursiooni eesmärgiks on tutvuda looduse ja inimesega seminari toimumiskoha ümbruses.

Ekskursiooni marsruudile jäävad olulisemad punktid on esitatud alljärgnevas läbimise järjekorras.

Tõrva.

Jõgeveste. Väike-Emajõe ürgorg. Ordutülide kokkupõrkeala. Feldmarssal Barclay de Tolly mõisad ja tema matmispaik-mausoleum. Sellega seotud kunsti- ja arhitektuurimälestised.

Kuigatsi-Pringi-Sangaste. Nõmmemetsade piirkonnad Unikülas Fr. Kuhlbarši sünnikoht. Otepää kõrgustiku edelaosa. Sangaste kalmistu - krahv Fr. Bergi - kuulsa selektsioonääri-teadlase mälestuskivi. Laulu "Sääl, kus rukkiväli..." tekkepaigad. Sangaste loss ja liigirikas park. Fr. Bergi tegevus Sangastes.

Laatre. Kaunis panoraam lõunasse. Laatre "ristimänd" ja "ristimändide" probleem Lõuna-Eestis.

Karula. Karula kuplid. Taimharulduste levik. Andmeid Karula ajaloo kohta. Vanema põlve pastorid-keelemehed Karulas.

Tsooru-Varstu-Mõniste. Maalilised orud. Teatmeid eba-pärlikarbist. Mõniste koduloomuuseum. Mustjõgi - Eesti kii-revoolulisemaid jõgesid. Kohtumine A. Lepaga.

Saru-Hargla-Taheva. Metsad. Saru saetööstus. Hargla loodusobjekte. Andmeid V. Struve triangulatsioonist. Taheva sanatoorium ning liigirikas park.

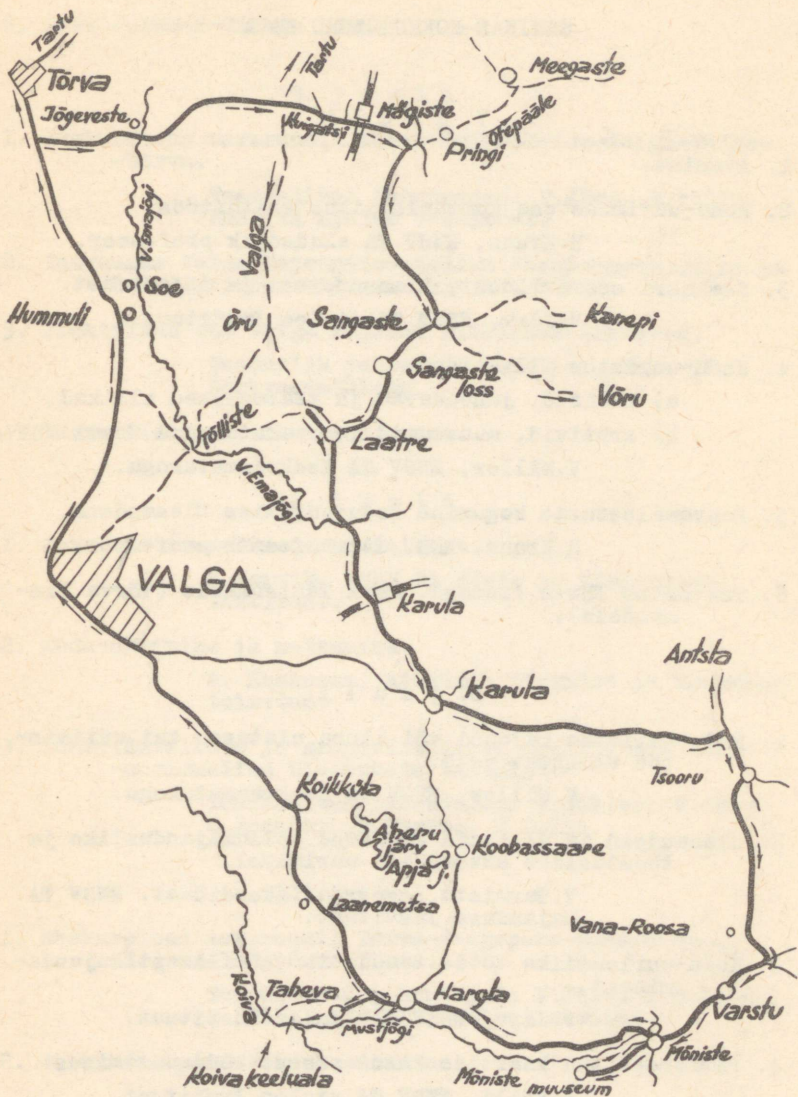
4

Koiva. Eesti ja Läti NSV piir. Koiva iseloomulikkus. Katsed gutapertšitaime - kikkapuuga. Koiva keeluala. Põlistammed. Soodid. Stepipäritoluga taimed.

Valga. Kultuuriline Valga. Zimse seminar Eesti haridusloos. Rajoonidevaheline koduloomuuseum.

Hummuli. Kalamajand.

Tõrva.

TORVA - MÕNISTE - TORVA
 EKSHVRSIOONI MARŠRUVI SHEEM

7. j u u l i

1. Avamine.
2. Kodu-uurimise osa kommunistlikus ehitustöös.
H.Kruus, ENSV TA akadeemik professor.
3. Seminari eesmärkidest, Ulesannetest ja töökorrast.
V.Järv, ENSV TA Ajaloo Instituut.
4. Kodu-uurimise allikatest:
 - a) Uldised, juhendavad ja teatmelised allikad.
 - b) arhiivid, muuseumid ja raamatukogud Eesti NSV-s.
V.Miller, ENSV TA Keskraamatukogu.
5. Rahvamälestuste kogumine kodu-uurimise Ulesandena.
H.Kruus, ENSV TA akadeemik professor.
6. Tutvumine Tõrva linnaga. Matk Tantsumäele (Tõrva linnamäele).

8. j u u l i

1. Kodu-uurimine rajooni või linna ulatuses kui uurimistöö Uldistav aste.
V.Miller, ENSV TA Keskraamatukogu.
2. Ulesandeid ja allikaid kodukoha põllumajanduslike ja tööstuslike ettevõtete uurimisel.
V.Tarmisto, geograafiakandidaat, ENSV TA Majanduse Instituut.
3. Kodu-uurimuslike tööde teaduslik-tehnilisest kujundamisest.
V.Järv, ENSV TA Ajaloo Instituut.
4. Perforeeritud kaartide kasutamisest kodu-uurimises.
H.Palli, ENSV TA Ajaloo Instituut.
5. Fotograafia ja kinematograafia kasutamisest kodu-uurimises.
R.Maran, ENSV TA Teadusliku Informatsiooni Laboratoorium.

6. Matk Pokardi-Tikste orgu.

9. j u u l i

1. Ekskursioon marsruudil Tõrva-Hummuli-Soe-Valga-Valka-Tõrva.

Teaduslikud juhendajad: V.Järv, H.Palli,
ENSV TA Ajaloo Instituut.

2. Tutvumine Valga Rajoonidevahelise Koduloomuuseumiga ja Valga Rajooni Riikliku Arhiiviga.

3. Praktiline töö Valga Rajooni Riiklikus Arhiivis.

Teaduslik juhendaja V.Miller, ENSV TA
Keskraamatukogu.

4. Ekskursioonipäeviku koostamine.

10. j u u l i

1. Koha- ja loomanimede uurimisest.

M.Norvik, ENSV TA Keele ja Kirjanduse
Instituut.

2. Kodu-uurimine ja matkamine.

A. Kaskneem, ajakirja "Tehnika ja Tootmine"
toimetus.

3. Individuaalsete ja grupiviisiliste praktiliste kodu-uurimuslike ülesannete täitmine.

Teaduslikud juhendajad: V.Miller, V.Järv,
H.Joonuks, M.Norvik, H.Palli.

11. j u u l i

1. Ekskursioon marsruudil Tõrva-Taagepera-Holdre-Omulis-Ergeme-Valgjärve-Tõrva.

Teaduslikud juhendajad: V.Järv, J.Selirand,
H.Palli, ENSV TA Ajaloo Instituut.

2. Ekskursioonipäeviku koostamine.

12. j u u l i

1. Kodu-uurimise Ulesannetest ja töödest koolis...

L.Annus, ENSV Haridusministeerium.

... ja selle töö kogemusi.

H.Joonuks, V.Järv, E.Veskis.

2. Matk Helme ordulinnuse varemetele ja Helme Põllumajanduse Mehhaniseerimise Kooli nr. 5.

V.Järv, ENSV TA Ajaloo Instituut.

3. Matkapäeviku koostamine.

13. j u u l i

1. Ekskursioon marsruudil Tõrva-Jõgeveste-Kuigatsi-Pringi-Sangaste-Laatre-Karula-Tsooru-Varstu-Mõniste-Saru-Hargla-Taheva-Koiva-Valga-Hummuli-Tõrva.

Teaduslik juhendaja J.Eilart, ENSV TA Looduskaitse Komisjon.

2. Ekskursioonipäeviku koostamine.

14. j u u l i

1. Individuaalsete ja grupiviisiliste kodu-uurimuslike tööde ning ekskursiooni- ja matkapäevikute lõplik viimistlemine.
2. Koostatud tööde läbiarutamine.
3. Kokkuvõtte seminari tööst.

Seminar-kokkutuleku ajal on avatud kodu-uurimisalase kirjanduse näitus.

S i s u k o r d

	lk.
Eessõna	5
H. K r u u s. Kodu-uurimise osa kommunistlikus ehitustöös	7
V. T a r m i s t o. Märkmeid Valga rajooni majandus-geograafiast	11
V. M i l l e r. Kodu-uurimise allikatest.....	15
H. K r u u s. Rahvamälestuste kogumine kodu-uurimise ülesandena	20
V. J ä r v. Tõrva linn ja tema vaatamisväärsusi ...	24
V. T a r m i s t o. Ülesandeid ja allikaid kodukoha põllumajanduslike ja tööstuslike ettevõtete uurimisel	29
V. J ä r v. Kodu-uurimuslike tööde teaduslik-tehnilisest kujundamisest	31
H. P a l l i. Perforeeritud kaartide kasutamisest kodu-uurimises	35
R. M a r a n. Fotograafia ja kinematograafia kasutamisest kodu-uurimises	38
H. P a l l i. Hummuli lahing	40
M. N o r v i k. Koha- ja loomanimede uurimisest	43
A. K a s k n e e m. Kodu-uurimine ja matkamine	46
H. P a l l i. Oomuli (Omuli) ehk Härgmäe (Ērgeme) lahing	48
J. S e l i r a n d. Valgjärv.....	51
V. J ä r v. Helme ordulinnus	54
J. E i l a r t. Andmeid Tõrva-Mõniste-Tõrva marsruudil toimuva ekskursiooni kohta.....	58
Seminar-kokkutuleku kava	61

Тоimetaja V. Järv

Редактор В.Ярв

Ротапринт АН ЭССР Зак. 184 Тир. 200 МВ-06131

A

24 805

... 7825971

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00782597 1